

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Juridiska institutionen
Programmet för juris kandidatexamen
Examensarbete
30 högskolepoäng
Vårterminen 2011

Det ekonomiska biståndets villkor

Författare: Erica Bergwall
Handledare: Ann-Charlotte Landelius
Ämne: Förvaltningsrätt

Innehåll

INNEHÅLL	2
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Metod och material	6
1.4 Avgränsning	8
1.5 Disposition	8
2 RÄTTEN TILL BISTÅND	9
2.1 Inledning	9
2.2 Biståndsbedömningen	9
2.3 Begreppet skälig levnadsnivå	12
2.4 Försörjningsstödet och dess omfattning	13
2.5 Begreppet livsföring i övrigt	15
2.6 Sammanfattande kommentar	16
3 KRAV PÅ DEN ENSKILDE	17
4 ATT STÅ TILL ARBETSMARKNADENS FÖRFOGANDE	18
4.1 Inledning	18
4.2 Ungdomar	19
4.3 Invandrare	24

4.4	Studering	28
4.5	Kravets omfattning	30
4.6	Sammanfattande kommentar	34
5	ATT TA ANSVAR FÖR SIN SITUATION	36
5.1	Inledning	36
5.2	Att planera sin ekonomi	36
5.3	Nyansökan	39
5.4	Sammanfattande kommentar	41
6	ATT FLYTTA	41
6.1	Inledning	41
6.2	Byte av bostad	43
6.3	Ungdomars flytt från föräldrahemmet	44
6.4	Extraordinära boenden	48
6.5	Sammanfattande kommentar	50
7	ATT GENOMGÅ BEHANDLINGS- ELLER REHABILITERINGSINSATSER	51
7.1	Inledning	51
7.2	Rehabiliteringsinriktade insatser	53
7.3	Arbetslöshetsinriktade insatser	54
7.4	Sammanfattande kommentar	56
8	SLUTSATS	56
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	58

Förkortningar

FR	Förvaltningsrätten
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
JO	Justitieombudsmännen
KamR	Kammarrätten
LR	Länsrätten
Prop	Proposition
RegR	Regeringsrätten
RF	Regeringsformen (1974:152)
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I Sverige är socialbidraget, eller försörjningsstödet som det numera kallas, det yttersta skyddsnätet för den som inte kan försörja sig på annat sätt, såsom genom arbete eller genom det generella socialpolitiska systemet. Försörjningsstöd är således subsidiärt i förhållande till övriga sociala försäkringar och bidrag.

För att en biståndssökande skall vara berättigad till försörjningsstöd krävs enligt socialtjänstlagen att denne inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på något annat sätt. Den 1 januari 2001 fick vi en ny socialtjänstlag (2001:453), hädanefter förkortad SoL. Redan innan lagens ikraftträdande infördes en del nya regler i den äldre socialtjänstlagen (1980:620) gällande krav på socialbidragstagare. Ändringen medförde att socialnämnden kan ställa krav på att unga biståndssökande och studerande deltar i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet, om det inte finns någon lämplig marknadspolitisk åtgärd att tillgå. Före ändringen fanns endast det generella kravet, att den biståndssökande inte skall kunna få sina behov tillgodosedda på något annat sätt, direkt utskrivet i lagen. De ändringar gällande kraven på unga och studerande som gjordes i den äldre socialtjänstlagen har följt med in i den nya SoL. Det finns därmed en del krav på biståndstagaren uppställda redan i lagen. Det generella kravet på den biståndssökande är emellertid inte helt klart, eftersom det inte uttryckligen finns omnämnt i lagen vilka krav det faktiskt rör sig om.

När det gäller rätten till bistånd har det skapats en utförlig praxis i förvaltningsdomstolarna. Eftersom försörjningsstödet innebär en hög belastning på samhället har det samtidigt förts en livlig debatt kring huruvida socialbidragets storlek skall bestämmas av kommunerna eller domstolarna samt vilka krav som kan uppställas på den enskilde biståndstagaren.¹ Genom denna uppsats vill jag undersöka gällande lagstiftning och rättspraxis för att kunna dra slutsatser om vilka krav som kan ställas på den som ansöker om ekonomiskt bistånd.

---

¹ Se Norström & Thunved, Nya sociallagarna, kommentaren till 4 kap under Allmän bakgrund.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att klargöra gällande rätt när det gäller socialtjänstens ekonomiska försörjningsstöd. Det huvudsakliga ändamålet är att undersöka vilka villkor och krav som en socialnämnd kan uppställa på en enskild biståndssökare för att denne skall vara berättigad till ekonomiskt bistånd enligt SoL. Ämnet är intressant eftersom det i SoL inte finns utförligt beskrivet vad som skall gälla när en enskild person ansöker om bistånd hos socialnämnden. Bedömningen av om den enskilde har rätt till bistånd måste givetvis vara individuell och göras utifrån varje enskilt fall, men det måste trots allt finnas några gemensamma riktlinjer för vad som gäller.² Den frågeställning jag skall försöka svara på i uppsatsen är följande:

- Vilka krav kan socialnämnden ställa på den enskilde för att denne skall ha rätt att erhålla ekonomiskt bistånd?

Jag har även för avsikt att besvara den omvända frågan:

- Vilka krav kan inte uppställas på den enskilde för att denne skall vara berättigad till bistånd?

Är det exempelvis ett krav att man säljer egendom av värde? Kan det uppställas som villkor att man byter till en mindre kostsam bostad? Kan det krävas att man först använder alla sina besparingar? Dessa och många andra frågeställningar skall jag försöka besvara under mitt arbete.

Den huvudsakliga framställningen består av rättsfall från Regeringsrätten och till viss del även från kammarrätterna. Målet är att genom en rättsfallsanalys komma fram till vad som kan krävas av den enskilde. Som avslutning har jag för avsikt att diskutera de slutsatser som jag har kommit fram till under mitt arbete.

1.3 Metod och material

För att uppfylla syftet med uppsatsen och besvara frågeställningarna har jag valt att använda mig av en klassisk juridisk metod genom vilken lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin studeras. När det gäller lagtext och förarbeten är det i första hand

---

² Prop 2000/01:80, s 183.

socialtjänstlagen jag har gjort min undersökning kring. SoL med dess förarbeten innehåller den grundläggande regleringen för vad som skall gälla i det fall att en enskild ansöker om ekonomiskt bistånd.

Huvudparten av uppsatsen kretsar emellertid kring den betydande mängd rättspraxis som har utvecklats på området. För att få fram vilka rättsfall som behandlar rätten till ekonomiskt bistånd har jag använt mig av Karnovs Internettjänster. Jag började med att söka fram den information som finns tillgänglig för 4 kap 1 § SoL, paragrafen som reglerar rätten till bistånd. Under informationen för 1 § finns en ansenlig mängd rättsfall. Jag har valt ut dem som jag finner relevanta för ändamålet med uppsatsen.

Vidare har jag valt att ta med några Regeringsrättsdomar som hänför sig till den äldre socialtjänstlagen (1980:620) för att jag ansåg dessa vara betydelsefulla för framställningen. Av utrymmesskäl har jag valt att inte gå längre tillbaka i tiden än till år 1994 vad gäller rättsfallsreferat. För att hitta de äldre fallen gjorde jag på samma sätt som med den nya SoL, dvs gick in under biståndsparagrafens information och sökte igenom hänvisad rättspraxis. För att vara säker på att jag inte har missat något relevant rättsfall har jag även använt mig av sökfunktionen i Karnovs Internettjänst och skrivit in sökorden ”försörjningsstöd”, ”socialbidrag” samt ”ekonomiskt bistånd”. Jag har även jämfört resultatet med sökfunktionen för vägledande avgöranden på Sveriges domstolars hemsida.³

En anmärkning kan göras här. Sedan den 1 januari 2011 har Regeringsrätten ändrat namn till Högsta förvaltningsdomstolen. I denna uppsats används namnet Regeringsrätten då det gäller de fall som avgjordes före den 1 januari 2011. För de fall som avgjordes därefter benämns domstolen Högsta förvaltningsdomstolen. Domstolen betecknas således med det namn som gällde vid tidpunkten för avgörandet.

Då det gäller kammarrättsdomarna använde jag mig återigen av sökfunktionen i Karnovs Internettjänst. I sökruatan skrev jag samma sökord som vid sökningen av Regeringsrättsdomar, dvs ”försörjningsstöd”, ”socialbidrag” och ”ekonomiskt bistånd”. Jag ögnade igenom alla hundratals fall som kom upp och valde ut dem som jag ansåg bidrog till ytterligare förståelse för mitt ämne eller som gav fler aspekter på min

---

³ Sveriges domstolars hemsida, sökfunktion, adress: <http://www.rattsinfosok.dom.se/lagrummet/index.jsp>, 3 september 2011.

undersökning. Vid de tre sökningarna var det en hel del fall som återkom under alla tre, vilket gav mig antydning om att sökningsresultatet var ganska uttömmande.

Den doktrin jag har använt mig av är de kommentarer till socialtjänstlagen som finns på de juridiska databaserna Karnov och Zeteo.

1.4 Avgränsning

I denna uppsats har jag valt att avgränsa mig till att endast gå igenom det ekonomiska biståndet som socialtjänsten ansvarar för, dvs försörjningsstödet. Rätten till bistånd kan innebära en hel del andra hjälpformer som exempelvis missbrukarvård samt vård av äldre och funktionshindrade. Jag ämnar inte beröra dessa icke ekonomiska bistånd närmare.

1.5 Disposition

Uppsatsen inleds med en presentation av bakgrunden till uppsatsen tätt följt av syfte och frågeställningar. Därefter följer en redogörelse för valet av metod samt vilket material som har använts under arbetets gång. Inledningen avslutas med en klagörande avgränsning av ämnet för uppsatsen.

Vidare består uppsatsen av ett kapitel som beskriver gällande rätt utifrån socialtjänstlagen och dess förarbeten. Härfter följer den rättsfallsanalys som utgör själva kärnan i uppsatsen. Genomgången av rättsfall är uppdelad i fem kapitel; ett inledande kapitel med en redogörelse av de viktigaste och vanligaste kraven som har uppkommit under undersökningen av rättsfall samt fyra efterföljande kapitel som var och ett behandlar dessa krav. De fyra kapitlen inleds alla med ett allmänt stycke för att sedan brytas upp i olika underkategorier och avslutas med en sammanfattning. Under de olika underrubrikerna redogörs de utvalda rättsfallen ett och ett, för att avslutas med en slutsats. Ibland har jag tagit upp flera rättsfall i relation till varandra för att därefter koppla dem samman i en gemensam kommentar. För att öka överskådligheten har jag gjort ett extra mellanrum mellan olika grupper av rättsfall under samma rubrik.

Avslutningsvis avrundas uppsatsen med en avslutande kommentar beträffande de slutsatser som har kunnat dras mot bakgrund av lagtext och rättspraxis.

2 Rätten till bistånd

2.1 Inledning

Riksdagen ges genom 8 kap 2 § RF rätten att i lag besluta om kommunernas organisation och verksamhetsformer samt kommunala åligganden och befogenheter. När det gäller socialtjänsten har det statliga ansvaret ålagts kommunerna. Socialtjänstlagen kännetecknas av att den är en målinriktad ramlag med allmänt hållna regler. Eftersom SoL inrymmer jämförelsevis få detaljerade regler ges kommunerna frihet att utforma sin verksamhet utifrån egna förutsättningar och behov. Kommunerna har dock inte full frihet i uppgiften att uppfylla målen enligt SoL. Det pågår ständigt en motsättning mellan statlig enhetlig styrning och den kommunala självstyrelsen, särskilt när det gäller bistånd till enskilda.

Socialtjänstlagen är även en rättighets- och skyldighetslag. En rättighetslag ger enskilda rättigheter i förhållande till en myndighet och en skyldighetslag innehåller skyldigheter från en myndighet gentemot den enskilde. En förutsättning för att den enskilde skall anses ha en rättighet är att en enskild som är missnöjd med ett myndighetsbeslut kan få beslutet rättsligt prövat. Ett beslut angående ekonomiskt bistånd kan enligt 16 kap 3 § SoL överklagas till förvaltningsdomstolen genom förvaltningsbesvär. Den statliga tillsynen över socialtjänsten, som utövas av Socialstyrelsen, och den enskildes möjligheter att överklaga beslut via förvaltningsbesvär syftar till att stärka den enskildes ställning och trygga rättssäkerheten samt skapa en enhetlig tillämpning över landets alla kommuner. Den enskildes överklagandemöjligheter är ett ingrepp i den kommunala självstyrelsen, eftersom det är förvaltningsdomstolarna som i sista hand bestämmer. Den enskildes rättsäkerhet väger emellertid tyngre än kommunernas självstyrelse.⁴

2.2 Biståndsbedömningen

Biståndsparagrafen, 4 kap 1 § SoL, anger att den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning och för sin livsföring i övrigt. Enligt tredje stycket samma paragraf skall den enskilde genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet skall utformas så att det stärker dennes möjligheter att leva ett självständigt liv.

---

⁴ Prop 2000/01:80, s 83 f, 90, 96.

En första förutsättning för rätten till bistånd är att det föreligger ett behov som den enskilde inte själv kan tillgodose. Det är den enskilde själv som i första hand ansvarar för sitt liv och för sina förhållanden i övrigt. Först när den enskilde inte på egen hand kan tillgodose sina behov kan denne erbjudas hjälp från samhället. Den enskilde kan befinna sig i ett behov av hjälp på grund av bristande arbetsförmåga till följd av exempelvis sjukdom, ålder eller funktionshinder.⁵ Även en arbetsför person kan behöva tillfällig hjälp på grund av arbetslöshet, otillräcklig inkomst, indragning i en arbetskonflikt eller bristande försörjningsförmåga till följd av hemmavarande barn eller missbruk av alkohol eller narkotika.⁶

Av paragrafen framgår inte vilka individer som kan vara berättigade att få bistånd. Regeln gäller för alla som kan behöva bistånd till sin försörjning eller sin livsföring i övrigt.⁷ Bedömningen av rätten till bistånd skall göras utifrån en individuell behovsprövning i varje enskilt fall.⁸ Vid handläggning av ärenden skall det anläggas en helhetssyn av den enskildes totala levnadssituation.⁹ Bistånd skall alltid kunna ges i akuta situationer, speciellt när det handlar om barnfamiljer. Ett avslag på en ansökan om bistånd får aldrig innebära att ett barn far illa.¹⁰

En andra förutsättning för rätten till bistånd är att den enskilde inte kan få behovet tillgodosett på något annat sätt. Andra sätt att få behovet tillgodosett kan handla om såväl privata som offentliga åtgärder. Privata åtgärder för att tillgodose behovet kan utgöras av disponibla tillgångar eller bidrag från anhöriga. Det är tillräckligt att behovet *kan* tillgodoses.¹¹ Den enskilde kan således inte erhålla ekonomiskt bistånd genom att vägra använda sig av tillgångar på ett sparkonto eller söka arbete.¹² Vid den ekonomiska behovsprövningen finns inget hinder mot att ta hänsyn till den samlade ekonomiska förmågan hos makar och sambor som lever i gemensamt hushåll.¹³

---

⁵ Prop 1996/97:124, s 62.

⁶ Prop 1979/80:1, s 184; Karnov Internet, Socialtjänstlag (2001:453) 4 kap 1 §, not 70, 5 september 2011.

⁷ Norström & Thunved, Nya sociallagarna, kommentaren till 4 kap 1 §.

⁸ Prop 2000/01:80, s 183.

⁹ Se JO 2000/01, s 301.

¹⁰ Norström & Thunved, Nya sociallagarna, kommentaren till 4 kap 1 §.

¹¹ Se Karnov Internet, Socialtjänstlag (2001:453) 4 kap 1 §, not 69, 5 september 2011.

¹² Se RÅ 1988 ref 160 vari en biståndssökande ansågs kunna tillgodose sina behov genom banktillgodohavanden.

¹³ Se RÅ 85 2:1; RÅ 1995 ref 48; RÅ 1995 ref 79.

Barn är aldrig försörjningsskyldiga gentemot sina föräldrar eller syskon. Ett barns tillgångar kan dock beaktas när det gäller barnets del av försörjningsstödet eller då ansökan om bistånd gäller endast barnet. Även här betonas i motiven en individuell bedömning i varje enskilt fall.¹⁴ Ett undantag gäller barns inkomster av eget arbete som enligt 4 kap 1 a § SoL inte skall beaktas vid bedömningen av rätten till ekonomiskt bistånd. Med barn avses den som är under 18 år.¹⁵ Undantaget gäller även för skolungdomar som är under 21 år. Barns och skolungdomars inkomster får dock beaktas till den del de överstiger ett halvt prisbasbelopp per kalenderår enligt 2 kap 7 § socialförsäkringsbalken (2010:110).

Det har i socialtjänstlagens förarbeten diskuterats huruvida ideella skadestånd bör undantas vid prövningen av rätten till ekonomiskt bistånd.¹⁶ Det ideella skadeståndet avser att ersätta bland annat fysiskt och psykiskt lidande vid personskador och kränkning av den personliga integriteten. Frågan har varit om en person som har fått ideellt skadestånd rimligtvis skall behöva använda detta för sin försörjning. I propositionen till SoL anförs att frågan bör belysas mot bakgrund av att försörjningsstödet utgör ett yttersta skyddsnet för människors försörjning. För de flesta människor kan ekonomiskt bistånd bli aktuellt först när inga andra möjligheter finns att tillgå. För att kunna upprätthålla principen om ekonomiskt bistånd gentemot dem som gör sitt yttersta för att klara sin försörjning kan det inte vara rimligt att generellt skydda vissa tillgångar från att räknas med i biståndsbedömningen. Ömmande skäl utgör inte något sakligt skäl för särbehandling. Emellertid måste det i varje enskilt fall göras en individuell bedömning. En avvikelse från huvudregeln kan exempelvis vara att en person som har varit utsatt för brott har behov av långvariga och kostsamma behandlingar.¹⁷

Offentliga åtgärder kan innebära att den enskilde kan få sitt behov tillgodosatt av en annan huvudman, exempelvis genom sjukvården eller genom ersättning från den allmänna försäkringen eller andra former av generella ersättningar och bidrag. Socialtjänstens insatser i form av bistånd är subsidiär i förhållande till övrig hjälp. Biståndsskyldighet föreligger således endast om andra samhälleliga åtgärder i det

---

¹⁴ Prop 2000/01:80, s 95.

¹⁵ Se Karnov Internet, Socialtjänstlag (2001:453) 4 kap 1 a §, not 75, 5 september 2011.

¹⁶ Se SOU 1999:97, s 246; prop 2000/01:80, s 94 f.

¹⁷ Se RÅ 2010 ref 42. Skadestånd för ideell skada undantogs inte vid prövning av rätten till bistånd.

konkreta fallet är otillräckliga.¹⁸ Emellertid åligger det socialtjänsten att vidta tillfälliga åtgärder i väntan på att ansvarig huvudman avhjälpes behovet. Detta kan innebära att socialtjänsten måste ansvara för den enskilde även i fall då dennes livsföring egentligen kan tryggas på annat sätt. Det kan även finnas andra situationer som inte finns klart uttalade, men där det skulle strida mot socialtjänstens mål att avvisa den enskildes ansökan om bistånd.¹⁹

Enligt 4 kap 1 § tredje stycket sista meningen skall biståndet utformas så att det stärker den enskildes möjligheter att leva ett självständigt liv. Ett grundläggande syfte med försörjningsstödet är att den enskilde inte skall vänjas vid en passiv tillvaro, utan att biståndet i möjligaste mån skall främja dennes möjligheter att på sikt klara sig själv. Socialtjänsten skall inte genom biståndet frånta den enskilde det egna ansvaret för sin försörjning. Stödet skall vara en ”hjälp till självhjälp”.²⁰ Enligt första meningen i tredje stycket skall den enskilde genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå.

2.3 Begreppet skälig levnadsnivå

Avgörande för den enskildes rätt till bistånd är att han eller hon har ett behov av insatsen för att uppnå en skälig levnadsnivå. Bestämmelsen om en skälig levnadsnivå ger antydning om att hjälpen från samhällets sida inte bara skall utgå för den enskildes direkta grundbehov utan även skall inneha en viss kvalitet.²¹ Begreppet skälig levnadsnivå definieras inte i lagtexten. I propositionen till den äldre socialtjänstlagen påpekas att vad som kan inbegripas i begreppet skälig levnadsnivå inte skall fastställas en gång för alla. Vad som är skälig levnadsnivå måste ”bedömas med utgångspunkt i den tid och de förhållanden under vilka den hjälpsökande lever”. Bedömningen måste enligt propositionen ”i stort anpassas efter den allmänna standardutvecklingen i samhället, dvs till vad människor i allmänhet kan kosta på sig”. Det är därmed upp till kommunerna att bestämma vilken levnadsnivå som kan anses skälig.²²

Enligt propositionen till gällande SoL krävs det en flexibel användning av begreppet skälig levnadsnivå. Bestämmelsen skall kunna användas oberoende av

---

¹⁸ Se Karnov Internet, Socialtjänstlag (2001:453) 4 kap 1 §, not 69, 5 september 2011.

¹⁹ Prop 1979/80:1, s 184.

²⁰ Prop 1979/80:1, s 186; prop 1996/97:124, s 62; Karnov Internet, Socialtjänstlag (2001:453) 4 kap 1 §, not 73, 5 september 2011.

²¹ Se Karnov Internet, Socialtjänstlag (2001:453) 4 kap 1 §, not 72, 5 september 2011.

²² Prop 1979/80:1, s 186, 202.

samhällsförändringar och ändrade ekonomiska förutsättningar. En alltför detaljerad lagregel skulle försvåra tillämpningen över tid. Socialtjänstens grundläggande syfte är att tillförsäkra att medborgarna får sina behov av bistånd tillgodosedda. För att uppfylla syftet krävs en viss nivå på socialtjänstens insatser. Begreppet skälig levnadsnivå kan därmed anses innefatta minimikrav på kvaliteten av en insats.

Vid bedömningen av vilken insats som kan komma i fråga måste en sammanvägning av olika omständigheter göras. Sådana omständigheter kan exempelvis vara den önskade insatsens lämplighet, kostnaderna för insatsen i jämförelse med andra insatser samt den enskildes önskemål. Råder det oenighet mellan socialnämnden och den enskilde angående insatsen måste tolkningen av begreppet skälig levnadsnivå göras mot bakgrund av biståndets syfte, dvs att vara ett yttersta skyddsnät för medborgarnas livsföring. Det finns härmed inget hinder för en kommun att välja en billigare insats när det finns möjlighet att välja mellan likvärdiga insatser.²³

Av de allmänna bestämmelserna för socialtjänsten framgår att verksamheten skall bygga på respekt för människors självbestämmande och integritet. Insatserna skall således utformas i samförstånd med den enskilde. Det finns dock inte en ovillkorlig rätt för den enskilde att erhålla en viss bestämd insats. Valet av åtgärd måste ske i beaktande av vilka alternativa resurser som finns tillgängliga inom kommunen.²⁴

Den mest grundläggande betydelsen av begreppet skälig levnadsnivå belyses genom socialtjänstlagens portalparagraf, genom vilken det framgår att målsättningen för socialtjänstens verksamheter är att ”främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor [och] aktiva deltagande i samhällslivet”. Socialtjänstens insatser skall alltid ha sin utgångspunkt i den enskildes behov och livssituation.²⁵

2.4 Försörjningsstödet och dess omfattning

Försörjningsstödet består enligt 4 kap 3 § SoL av två delar och omfattar regelbundet återkommande kostnader. Den ena delen av försörjningsstödet består av en schablonberäknad riksnorm som framgår av 2 kap 1 § socialtjänstförordningen (2001:937) och är gemensam för hela landet. Bistånd enligt riksnormen lämnas för

---

²³ Prop 2000/01:80, s 91.

²⁴ Prop 1979/80:1, s 185.

²⁵ Prop 1996/97:124, s 93.

personliga kostnader och gemensamma hushållskostnader. De personliga kostnaderna utgör livsmedel, kläder och skor, lek och fritid samt hälsa och hygien. De gemensamma hushållskostnaderna består av förbrukningsvaror, dagstidning, telefon samt radio- och TV-avgift.²⁶

Till posten lek och fritid räknas aktiviteter såsom att läsa böcker och tidningar, lyssna på musik samt utöva någon sport. Posten förbrukningsvaror avser varor för skötsel och vård av hemmet samt klädvård. I posterna dagstidning, telefon samt radio- och TV-avgift innefattas en årsprenumeration på en daglig tidning, telefonabonnemang, samtalsavgifter samt TV-licens.²⁷

Även om riksnormen är vägledande och utgör ett hjälpmedel för att bedöma den enskildes behov skall storleken på det ekonomiska biståndet prövas individuellt.²⁸ De kostnader som beräknas enligt riksnormen kan enligt 4 kap 3 § andra stycket SoL av socialnämnden beräknas till en lägre eller högre nivå om det finns särskilda skäl. En höjning av nivån kan motiveras av att den hjälpsökande av medicinska skäl har behov av särskild kost eller på grund av rörelsehinder har extra utgifter. En sänkning kan motiveras av att den hjälpsökande är i behov av bistånd endast på grund av att han eller hon har hamnat i ett akut nödläge och därmed har blivit i behov av ett tillfälligt bistånd. Den enskilde kan exempelvis ha haft möjlighet att försörja sig, men inte gjort det och därför saknat medel till sin försörjning under den närmaste tiden. Det kan även finnas fall där det är uppenbart att den enskilde inte har vissa kostnader som ingår i riksnormen. Det kan exempelvis röra sig om en missbrukare som inte använder biståndet till vad det är ämnat för.²⁹

Den andra delen av försörjningsstödet består av varierande individuella kostnader för boende, hushållsel, arbetsresor, hemförsäkring samt medlemskap i fackförening och arbetslöshetskassa. För dessa poster utgår den faktiska kostnaden under förutsättning att den är skälig. Vid bedömningen av en kostnads skälighet bör det göras en jämförelse mellan den biståndssökandes kostnader och en låginkomsttagares.³⁰

---

²⁶ Prop 1996/97:124, s 70.

²⁷ Norström & Thunved, Nya sociallagarna, kommentaren till 4 kap 3 §.

²⁸ Prop 1996/97:124, s 68.

²⁹ Prop 1996/97:124, s 170.

³⁰ Prop 1996/97:124, s 83; Norström & Thunved, Nya sociallagarna, kommentaren till 4 kap 3 §.

När det gäller skäligheten av boendekostnader framgår det av förarbetena att utgångspunkten vid bedömningen ”skall vara vad en låginkomsttagare på orten normalt har möjlighet att kosta på sig”.³¹ Vad som menas med låginkomsttagare nämns inte i förarbetena. Enligt Socialstyrelsens allmänna råd kan hyrorna i allmännyttiga bostadsbolag tjäna som vägledning för vad som utgör en skälig boendekostnad.³² Med begreppet arbetsresor avses förutom resor till och från arbetsplatsen, resbehov för att aktivt kunna söka arbete eller delta i andra aktiva åtgärder arrangerade av kommun eller arbetsförmedling.³³

2.5 Begreppet livsföring i övrigt

I den äldre socialtjänstlagen innefattades engångskostnaderna läkarvård, akut tandvård och glasögon i försörjningsstödet. När den nya SoL trädde i kraft renodlades försörjningsstödet till att omfatta endast regelbundet återkommande kostnader.³⁴ Begreppet livsföring i övrigt var i den äldre socialtjänstlagen en beteckning för ”annat bistånd”, dvs allt annat än ekonomiskt bistånd. Hit räknades bistånd i form av sociala tjänster, såsom färdtjänst, hemtjänst och särskilt boende för äldre och funktionshindrade.³⁵

I nuvarande SoL omfattar begreppet livsföring i övrigt alla de olika behov som den enskilde kan ha för att tillförsäkras en skälig levnadsnivå och som inte innefattas i försörjningsstödet. Det kan handla om bistånd till läkarvård eller tandvård, glasögon, möbler, husgeråd, vinterkläder, vård- och behandlingsinsatser för missbrukare, hemtjänst, särskilt boende för äldre och funktionshindrade m m. Uppräkningen är inte uttömmande för vilka behov eller insatser som kan ingå. En individuell bedömning måste göras i varje enskilt fall.

I propositionen till SoL kommenteras posterna tandvård samt vård- och behandlingsinsatser särskilt. Med tandvård menas både akut och annan tandvård. Då akuta åtgärder inte sällan leder till efterföljande mera omfattande permanenta lösningar anses det inte vara rimligt att begränsa biståndet till endast akuta fall. Givetvis krävs att

---

³¹ Prop 1996/97:124, s 83; se även RÅ 1996 ref 99. Fråga om försörjningsstöd till boendekostnad skall utgå för den genomsnittliga hyresnivån inom kommunen eller den faktiska hyreskostnaden.

³² Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd 2003:5, s 7.

³³ Prop 1996/97:124, s 83 f.

³⁴ Prop 2000/01:80, s 91 f.

³⁵ Se 6 §, 6 f § i 1980 års socialtjänstlag (1980:620); prop 1996/97:124, s 84 f.

en bedömning av detta slag, som vid andra biståndsansökningar, föregås av en skälighetsbedömning av kostnaderna för insatsen.

Den vård och behandling som avses är den som ligger under socialtjänstens ansvarsområde, såsom behandling för missbruk av alkohol och narkotika. Även spelmissbruk kan omfattas samt vård av barn och unga. Vård eller behandling som är hänföra till hälso- och sjukvårdens område omfattas normalt inte. Kommunens yttersta ansvar för att de som befinner sig i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver innefattar i regel inte insatser som åligger annan huvudman.³⁶

Kommunerna ges genom 4 kap 2 § SoL rätt att utge bistånd utöver vad som följer av biståndsbestämmelsen, 4 kap 1 §, dvs utan att det föreligger någon rätt till bistånd.³⁷ Detta bistånd utgör ett vidare ekonomiskt bistånd än det som utgår för de mest grundläggande behoven som kan finnas i ett hushåll. Det är upp till kommunerna att avgöra vilka insatser som kan ingå. Exempel på insatser som omnämns i förarbetena är flyttningskostnader, komplettering eller nyanskaffning av möbler, husgeråd, TV, skuldsanering, alternativ medicinsk behandling, psykoterapi, mer omfattande tandvård, rekreations- eller semesterresor m m.³⁸

2.6 Sammanfattande kommentar

Den enskilde medborgaren är själv ansvarig för sitt liv och för att tillgodose sina egna behov. Försörjningsstödet enligt SoL är subsidiärt i förhållande till alla andra sätt genom vilka den enskilde kan få sina behov tillfredsställda, exempelvis genom egna banktillgodohavanden eller genom statliga bidrag. Det är först när denne inte på något annat sätt kan tillfredsställa behoven som försörjningsstöd kan bli aktuellt. Dock kan bistånd godkännas i akuta situationer. Grundläggande är att det alltid skall göras en individuell bedömning. Det finns inga generella skäl till att utelämna vissa tillgångar från bedömningen. Ett barns tillgångar kan dock komma i beaktande endast då det gäller barnets egen del av försörjningsstödet eller vid en ansökan om bistånd gällande endast barnet.

---

³⁶ Prop 2000/01:80, s 92 f.

³⁷ Prop 2000/01:80, s 165.

³⁸ Prop 1996/97:124, s 90.

Försörjningsstödet består av två delar; dels en schablonberäknad riksnorm, dels varierande individuella kostnader. Riksnormen innefattar personliga kostnader och gemensamma hushållskostnader där det finns ett på förhand bestämt belopp. Riksnormen skall emellertid beaktas som vägledning och omfattningen av försörjningsstödet prövas individuellt. För de varierande individuella kostnaderna utgår ett faktiskt belopp om det är skäligt. Insatserna i form av försörjningsstöd skall uppfylla en skälig levnadsnivå. Med skälig levnadsnivå förstås en form av minimikrav som skall motsvara en viss nivå av kvalitet. Vid bedömningen av om en kostnad är skälig skall det göras en jämförelse med vad en låginkomsttagare på orten normalt har råd att kosta på sig.

Försörjningsstödet skall främja den enskildes möjligheter att i framtiden försörja sig själv. Den enskildes ansvar för sin egen ekonomi upphör inte att gälla i och med biståndet. I begreppet livsföring i övrigt innefattas allt det övriga som en individ kan ha behov av som inte omfattas av försörjningsstödet. Även vid en prövning utifrån detta begrepp görs en individuell bedömning.

3 Krav på den enskilde

I socialtjänstlagens portalparagraf uttrycks att socialtjänstens insatser skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet. Med detta menas inte att rätten till bistånd skall vara kravlös. Verksamheten skall enligt biståndsparagrafen utformas så att den stärker den enskildes möjligheter att leva ett självständigt liv. För att vara berättigad till försörjningsstöd krävs att den enskilde själv inte kan tillgodose sina behov och att behoven inte kan tillgodoses på något annat sätt. Den enskilde har en skyldighet att ta ansvar för sin egen situation och att efter egen förmåga göra allt han eller hon kan för att bidra till sin försörjning.³⁹

För att rätten till ekonomiskt bistånd skall aktualiseras krävs att den enskilde genom egna medel inte kan tillgodose sitt behov. Det framgår av Socialstyrelsens allmänna råd att det vid bedömningen av huruvida den enskilde kan tillgodose sina behov på egen hand skall tas hänsyn endast till tillgångar som den enskilde faktiskt kan förfoga över eller få tillgång till. Det skall bedömas från fall till fall huruvida lätt realiserbara tillgångar, såsom

---

³⁹ Prop 1996/97:124, s 62.

bilar, påverkar rätten till bistånd. En bil bör inte vara ett hinder för bistånd om den enskilde måste ha bil på grund av medicinska eller sociala skäl. Andra lätt realiserbara tillgångar kan påverka bedömningen av rätten till bistånd om behovet av bistånd bedöms vara under en period av minst tre månader. En tillgång skall endast om den har ett betydande värde påverka bedömningen. Om värdet av sådana kapitalvaror som ”vanligtvis finns i ett hem” är skäligt, bör de normalt inte ha betydelse för rätten till bistånd.⁴⁰

I kapitlen nedan ges en genomgång av vad som kan krävas av den enskilde för att denne skall vara berättigad till bistånd. I och med de ändringar som infördes i den äldre socialtjänstlagen år 1998 har det införts en möjlighet för socialtjänsten att ställa krav på att unga människor som erhåller försörjningsstöd under viss tid skall delta i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet. Dessa krav framgår av 4 kap 4-6 §§ SoL och syftar till att undvika ett passivt bidragsberoende hos unga. I rättspraxis har det i tillägg till dessa krav utvecklats en hel del villkor för rätten till bistånd. De fyra krav som är mest uppmärksammade i rättspraxis är kravet på att stå till arbetsmarknadens förfogande, kravet på att ta ansvar för sin situation genom att planera sin ekonomi, kravet på att flytta samt kravet på att genomgå behandlings- eller rehabiliteringsinsatser. Nedan följer en genomgång av dessa krav.

4 Att stå till arbetsmarknadens förfogande

4.1 Inledning

Att den enskilde inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt innebär enligt propositionen till SoL att han eller hon skall ha uttömt alla möjligheter som står till buds. Den som är arbetsför är skyldig att aktivt söka arbete samt godta lämpligt anvisat arbete.⁴¹ Skyldigheten gäller främst heltidsarbete.⁴² Den som är arbetsför och kan erbjudas lämpligt arbete kan endast tillfälligt vara berättigad till bistånd.⁴³ Om den biståndssökande inte står till arbetsmarknadens förfogande utan giltigt skäl kan socialnämnden vägra att bevilja bistånd. Varje enskilt ärende kräver dock en

---

⁴⁰ Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd 2003:5, s 16 f.

⁴¹ Prop 2000/01:80, s 93 f.

⁴² Se RÅ 2000 not 124.

⁴³ Prop 1979/80:1, s 526.

individuell bedömning, vilken skall utgå från den enskildes egna förutsättningar att utföra ett visst arbete.⁴⁴

Ett krav som kan ställas på den enskilde för att denne skall vara berättigad till bistånd är således att stå till arbetsmarknadens förfogande. Individens behov kan då tillgodoses genom att denne får tag på ett arbete. Om den enskilde står till arbetsmarknadens förfogande utan att få ett arbete uppfyller han eller hon villkoret för att erhålla bistånd. Vad som omfattas av begreppet att stå till arbetsmarknadens förfogande går inte att utläsa av SoL eller dess förarbeten. Att stå till arbetsmarknadens förfogande förefaller enligt rättspraxis vara detsamma som att vara aktivt arbetssökande.

I skyldigheten att stå till arbetsmarknadens förfogande innefattas deltagande i den verksamhet som samhället anordnar för arbetslösa inom ramen för arbetsmarknadspolitiken, såsom arbetsmarknadsutbildning, beredskapsarbete och arbetsrehabiliterande åtgärder eller deltagande i särskilda introduktionsprogram för invandrare i syfte att underlätta inträdet på arbetsmarknaden.⁴⁵

Nedan följer en genomgång av ett antal fall som behandlar kravet på ungas deltagande i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet. Vidare berörs några fall angående kravet på invandrades deltagande i introduktionsprogram för att förbättra möjligheterna till inträde på den svenska arbetsmarknaden. Slutligen behandlas ett antal fall som gäller studerandes möjligheter att erhålla kompletterande ekonomiskt bistånd samt omfattningen av att stå till arbetsmarknadens förfogande.

4.2 Ungdomar

Genom regler som infördes år 1998 i den äldre socialtjänstlagen kan en socialnämnd ställa krav på unga människor som erhåller försörjningsstöd att under viss tid delta i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet. Reglerna finns numera i 4 kap 4-6 §§ SoL. Den som deltar i en sådan verksamhet anses uppfylla kravet på att stå till arbetsmarknadens förfogande.⁴⁶ Bestämmelserna tar främst sikte på ungdomar under 25 år som inte har tagit sig in på arbetsmarknaden, påbörjat en reguljär utbildning eller kunnat erbjudas någon lämplig arbetsmarknadspolitisk åtgärd. Syftet med införandet av

---

⁴⁴ Prop 2000/01:80, s 94.

⁴⁵ Prop 1996/97:124, s 62.

⁴⁶ Prop 1996/97:124, s 77.

bestämmelserna är att undvika att unga människor hamnar i ett passivt bidragsberoende. Socialtjänsten ges möjlighet att försöka få ut den unge på arbetsmarknaden eller in på en utbildning som gör denne bättre lämpad att kunna försörja sig själv. I undantagsfall kan även personer som är över 25 år omfattas av kravet. Förutsättningen är att personen av särskilda skäl är i behov av kompetenshöjande insatser. En tredje grupp som omfattas av bestämmelsen är studerande som tar studieuppehåll eller som under ferierna inte får tag på något feriearbete. Socialtjänsten kan således kräva att en sådan person deltar i praktik under studieuppehållet för att han eller hon skall erhålla försörjningsstöd.

Bestämmelserna är i princip inte aktuella för personer som tillfälligt är beroende av försörjningsstöd och som bedöms kunna få ett arbete inom rimlig tid.

Vid beredande av praktik skall socialnämnden utreda den enskildes förutsättningar och behov samt bedöma vilken verksamhet som bäst tillgodoser dessa. Vidare skall socialnämnden samråda med Arbetsförmedlingen och ta hänsyn till den enskildes önskemål. Verksamheten i form av praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet skall vara målinriktad och tidsbestämd och således inte en tillsvidarelösning.⁴⁷ Det saknas uttryckligt stöd i lag och rättspraxis för att kräva att den enskilde för att erhålla ekonomiskt bistånd skall delta i arbete eller sysselsättning som inte ingår i den vanliga arbetsmarknaden eller arbetsmarknadspolitiken och som inte innefattar lön eller andra sedvanliga anställningsförmåner (se nedan).⁴⁸ Socialnämnden kan inte heller tvinga den enskilde att genomgå en utbildning som innebär att han eller hon skuldsätter sig.⁴⁹

Socialnämnden ges enligt 4 kap 5 § SoL rätt att helt reducera eller sänka fortsatt försörjningsstöd om den enskilde utan godtagbart skäl avböjer att delta i eller uteblir från praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet. Det åligger således socialnämnden att överväga om den enskilde har haft godtagbara skäl att inte delta. Om så är fallet får ingen reduktion ske. Godtagbara skäl att inte delta kan enligt motiven vara exempelvis att den föreslagna verksamheten är olämplig med hänsyn till den enskildes förutsättningar, sjukdom hos den enskilde själv eller hos hemmavarande barn, besök hos Arbetsförmedlingen eller dylikt. Om socialnämnden inte accepterar den enskildes skäl för att avböja skall det i första hand göras en nedsättning av försörjningsstödet. Att helt

---

⁴⁷ Prop 1996/97:124, s 172.

⁴⁸ RÅ 1995 ref 92.

⁴⁹ SOU 1999:97, s 236.

reducera försörjningsstödet bör förekomma i undantagsfall, såsom när den enskilde upprepade gånger uteblir eller när denne vägrar delta trots samtal eller andra åtgärder från socialnämndens sida.⁵⁰

De följande två fallen avgjordes innan ändringarna angående kraven på ungdomar trädde i kraft.

Av det första fallet framgår att en socialnämnd som villkor för ekonomiskt bistånd inte kan kräva att den enskilde utför arbete åt kommunen utan avtalsenlig lön och utan andra förmåner som följer av ett vanligt arbete. Socialnämnden i Tyresö kommun avslog en ansökan om ekonomiskt bistånd från Nicklas G med hänvisning till att han inte hade antagit en tillfällig sysselsättning som tilldelats av kommunen som motprestation för socialbidraget. Sysselsättningen var en del av ett av kommunen anordnat försöksprojekt för ungdomar vari det ingick en rad olika arbetsuppgifter. Som ersättning utgick socialbidrag och ett stimulansbidrag om 25 kr per närvarodag. Nämnden menade att projektet var att anse som en arbetsmarknadsåtgärd som skulle ge ungdomar en meningsfull sysselsättning och motverka passivt bidragstagande. I LR avslogs Nicklas G:s överklagande då han inte hade antagit av kommunen anvisat arbete. KamR fann att socialnämnden inte kunde kräva att Nicklas G skulle delta i en sysselsättning som inte var förenad med lön eller andra sedvanliga anställningsförmåner. I besvär till RegR (**RÅ 1995 ref 92**) anförde socialnämnden att den praktiska betydelsen av begreppet att stå till arbetsmarknadens förfogande borde utvidgas. RegR uttalade att det i den arbetslöses skyldighet att söka arbete samt godta anvisat arbete i princip ingår sådana åtgärder i övrigt som samhället erbjuder arbetslösa, såsom arbetsmarknadsutbildning. Frågan var om en ung arbetsför person därutöver skulle anses skyldig att medverka i av socialnämnden erbjudet projekt för att förbättra den hjälpbehövandes möjligheter till ett framtida arbete. RegR inhämtade yttrande från Socialstyrelsen som anförde bland annat att en sysselsättning av detta slag inte är att anse som ett arbete i vanlig bemärkelse. Projektet kunde inte heller likställas med en arbetsmarknadsutbildning. Det saknades enligt Socialstyrelsen lagligt stöd för att kräva en motprestation i form av tillfällig sysselsättning utan avtalsenlig lön och andra förmåner som följer av ett vanligt arbete. RegR kom fram till att en sysselsättning för vilken det utgår ersättning i form av socialbidrag och ett mindre stimulansbidrag inte kan anses utgöra ett sådant arbete som

---

⁵⁰ Prop 1996/97:124, s 173.

ger den enskilde inkomster av arbete. Socialnämnden hade därmed inte haft rätt att avslå Nicklas G:s ansökan om bistånd på grund av att han inte hade accepterat nämndens erbjudande.

I **RA 1995 ref 97** var frågan huruvida skyldigheten att söka arbete omfattar deltagande i en av socialnämnden arrangerad arbetssökarverksamhet. Mike W ansökte om ekonomiskt bistånd hos sociala distriktsnämnden i Stockholms kommun, men fick avslag på grund av att han hade underlåtit att delta i en arbetssökarverksamhet anordnad av socialdistriktet. När Mike W hade varit arbetslös i några månader anmälde han sig som arbetssökande hos Arbetsförmedlingen. Med anledning av att Mike W hade varit arbetslös relativt länge anmodade Arbetsförmedlingen att han även skulle delta i socialdistriktets arbetssökarverksamhet. Mike W dök emellertid aldrig upp på de avtalade tiderna. Med hänvisning till tidigare rättspraxis anförde RegR att en arbetslös person i regel bör vara skyldig att söka arbete i enlighet med socialnämndens anvisningar och godta erbjudet arbete om det är lämpligt. Medräknat i denna skyldighet anses även de åtgärder i övrigt som samhället ställer till förfogande för arbetslösa. Frågan var om en ung arbetsför person därutöver skulle anses vara skyldig att delta i en arbetssökarverksamhet anordnad av socialnämnden i syfte att förbättra den hjälpsökandes möjligheter att erhålla lämplig sysselsättning med lön eller annan ekonomisk ersättning. RegR menade att det inte kunde stå i strid med socialtjänstens grundtanke att en arbetslös person skulle vara skyldig att delta i arbetssökarverksamhet av det slag som distriktsnämnden i samråd med Arbetsförmedlingen hade startat; detta under förutsättning att verksamheten kunde underlätta för den enskilde att bli självförsörjande. Enligt RegR:s bedömning kunde deltagande i arbetssökarverksamheten ha förbättrat Mike W:s möjligheter att få ett arbete. Då Mike W inte hade haft något giltigt skäl att inte delta i nämndens verksamhet och då det inte heller förelåg någon akut nödsituation ansåg RegR att han inte hade stått till arbetsmarknadens förfogande på ett sådant sätt som kan krävas av en arbetssökande.

Skillnaden mellan de båda fallen är att det i det senare handlar om en åtgärd som kan underlätta för den enskilde att bli självförsörjande medan det i det första fallet är fråga om en motprestation för att erhålla bistånd. Arbetssökarverksamheten i det senare fallet kan hänföras till en sådan arbetspolitisk åtgärd som anordnas för arbetslösa och som inbegrips i skyldigheten att stå till arbetsmarknadens förfogande.

•

Efter att de nya bestämmelserna trädde i kraft år 1998 har RegR prövat två fall angående krav på ungdomars deltagande i arbetsmarknadsutbildning i form av ungdomspraktik respektive ALU-projekt för att starta eget företag.

I RÅ 1998 ref 24 I avslag socialnämnden i Staffanstorp kommun en ansökan om ekonomiskt bistånd för mars månad från Heidi H med hänvisning till att hon inte hade varit aktivt arbetssökande under ungdomspraktiken och därför inte var berättigad till bistånd. Heidi H överklagade beslutet och anförde att hon dels hade varit sjuk och dels hade haft mycket att göra under ungdomspraktiken och därmed inte haft tid att söka arbete. I RegR framhöll Socialstyrelsen i ett yttrande att Heidi H i och med praktikarbetet ansågs uppfylla kravet på att stå till arbetsmarknadens förfogande oavsett om hon under praktikperioden hade sökt annat arbete eller inte och att hon därmed skulle ha varit berättigad till bistånd. RegR menade att Heidi H inte hade underlåtit att fullgöra sina uppgifter på praktikplatsen eller följa anvisningar från Länsarbetsnämnden om att delta i så kallade jobbsökaraktiviteter. Ett aktivt deltagande i ungdomspraktikverksamheten ansågs enligt RegR vara tillräckligt för att den hjälpsökande under praktiktiden skulle anses ha stått till arbetsmarknadens förfogande. Heidi H uppfyllde vid den aktuella tiden kravet på deltagande och var därmed berättigad till bistånd.

I RÅ 1998 ref 24 II ansökte arbetslöse Christer U om ekonomiskt bistånd hos omsorgsnämnden i Skara kommun. Han fick avslag med motiveringen att han under arbetslösheten inte hade sökt några arbeten på egen hand trots att det inte förelåg några hinder för att söka arbete. Christer U hade sedan han blev arbetslös deltagit i ett ALU-projekt för att starta eget. Han överklagade nämndens beslut till LR, som biföll överklagandet. Nämnden anförde i besvär till KamR att den som deltar i ett ALU-projekt är att betrakta som arbetslös och därmed tvungen att söka arbete för att få bistånd. Christer U framhöll att han av Arbetsförmedlingen hade fått direktiv att börja på kursen i hur man startar eget och att målsättningen var att han efter kursen skulle starta egen verksamhet. KamR ändrade LR:s dom och menade att Christer U inte var berättigad till bistånd då han inte hade sökt arbete under den aktuella tiden. Christer U överklagade till RegR och åberopade ett intyg från Arbetsförmedlingen enligt vilket han hade uppfyllt kravet på deltagande i projektet. RegR anförde att syftet med ALU är att bibehålla och

stärka den arbetslöses anknytning till arbetslivet. Vidare uttalade RegR att den som deltar i ett ALU-projekt anses stå till arbetsmarknadens förfogande. Christer U:s aktiva deltagande i kursen var därmed tillräckligt för att han skulle anses ha stått till arbetsmarknadens förfogande.

Av föregående två fall framgår att kravet på att stå till arbetsmarknadens förfogande anses vara uppfyllt i och med giltigt deltagande i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet. Kravet på den enskilde innebär att denne måste delta i den verksamhet som socialnämnden anvisar. Att den enskilde anses stå till arbetsmarknadens förfogande under verksamheten innebär att denne inte utöver det är skyldig att söka arbete.

4.3 Invandrare

Kunskaper i svenska anses normalt vara en förutsättning för att få arbete i Sverige. Som krav på en arbetslös biståndstagare kan därför ställas att denne deltar i en utbildning i grundläggande svenska.⁵¹

I **RÅ 1995 ref 88** ansökte Muhidin K om ekonomiskt bistånd hos invandrarnämnden i Malmö. Muhidin K, hans hustru och deras två barn hade blivit kommunplacerade i Lomma kommun efter att ha erhållit permanent uppehållstillstånd. I Lomma påbörjade Muhidin K och hans hustru undervisning i svenska för invandrare (SFI) innan de några månader senare flyttade till Malmö, vilket innebar att SFI-undervisningen avbröts i förtid. Nämnden avslag Muhidin K:s ansökan med motiveringen att familjen inte borde ha flyttat under pågående SFI-undervisning och att behovet kunde tillgodoses genom att familjen flyttade tillbaka till Lomma. RegR kom fram till att makarna var i behov av svenskundervisning för att kunna uppnå sådana färdigheter i språket som normalt behövs för att få ett arbete. Deltagande i undervisningen kunde därmed anses vara ett krav för att erhålla försörjningsstöd. Familjen hade flyttat från Lomma utan att försäkra sig om att svenskundervisning av samma kvalitet omedelbart kunde erhållas i Malmö och utan att åberopa något annat giltigt skäl, som exempelvis en möjlighet att trots detta erhålla varaktig försörjning. I och med detta ansågs makarna enligt RegR ha undandragit sig de arbetsbefrämjande åtgärder som samhället erbjuder. Inte heller hade familjen åberopat andra godtagbara skäl för avflyttning från Lomma. Slutligen menade RegR att makarna

---

⁵¹ Prop 1996/97:124, s 75.

inte befann sig i en akut nödsituation då makarna hade erhållit tillräckligt bistånd av vistelsekommunen och således inte hade rätt till ytterligare bistånd för den aktuella tiden.

RÅ 1995 not 424 handlar om ett liknande fall. Tung P:s ansökan om ekonomiskt bistånd avslogs på den grunden att han och hans familj genom avflyttning till Malmö hade avbrutit sin SFI-undervisning i Gislaveds kommun. Anledningen till flytten var enligt Tung P att han ville bo nära sin syster och ha bättre tillgång till sjukvård för sin hustru. RegR fann att Tung P inte utan giltiga skäl borde ha avbrutit SFI-undervisningen. Tung P hade emellertid inte framlagt något giltigt skäl, och han var därmed inte berättigad till bistånd mer än i tillräcklig omfattning för att förhindra en akut nödsituation.

Pågående studier av SFI får enligt de båda fallen ovan inte avbrytas på grund av att den enskilde önskar flytta till en annan stad. Det är den enskilde som är ansvarig för sin försörjning. Om den enskilde har kunnat vidta åtgärder för att på sikt trygga sin ekonomi och inte fullgjort dessa anses han eller hon inte vara berättigad till bistånd.

•

I följande tre fall behandlas frågan om den enskilde kan anses ha giltiga skäl för att inte stå till arbetsmarknadens förfogande genom att delta i en arbetsmarknadspolitisk åtgärd för invandrare.

I **RÅ 1996 ref 70** var frågan om en socialnämnd kan ställa som villkor för ekonomiskt bistånd till en invandrare att denne fullgör ett oavlönat praktikarbete som ingår i ett av kommunen erbjudet introduktionsprogram för invandrare. Invandraren Mohamed A A blev kommunplacerad i Mönsterås kommun i september 1991. Han var arbetslös och erhöll arbetslöshetsersättning. Hans hustru Naema E D och döttrarna Nahed och Samah, som anlände till kommunen ett år senare, deltog i kommunens introduktionsprogram för invandrare. I programmet ingick svenska för invandrare på halvtid samt praktik i form av oavlönat arbete på en av kommunen tilldelad arbetsplats. I början av mars 1994 var de alla tre tvungna att lämna sina praktikplatser efter påståenden om misskötsamhet. På grund av den påstådda misskötsamheten beslöt socialnämnden i Mönsterås kommun att reducera hustruns och döttrarnas försörjningsstöd. I besvär till LR anförde Mohamed A A att det inte var fråga om misskötsamhet från hustruns och döttrarnas sida, utan att de hade blivit utfrysta på sina praktikplatser. Nämnden framhöll att Naema E D och döttrarna inte

hade möjlighet att stå till arbetsmarknadens förfogande då de saknade kunskaper i svenska språket. RegR anförde att syftet med praktikplatsen fick anses vara att ge invandraren möjlighet att på praktikplatsen använda sig av och träna upp den kunskap som hade förvärvats i svenska språket. Introduktionsprogrammet fick enligt RegR anses främja invandrades möjligheter att komma ut i ett normalt arbetsliv och på sikt bli oberoende av socialbidrag och utgjorde därmed en i samhällelig regi tillhandahållen arbetsmarknadspolitisk åtgärd. RegR uttalade att deltagande i en kommunalt anordnad verksamhet, med det upplägg som Mönsterås kommun tillämpade, fick anses uppfylla kravet på att stå till arbetsmarknadens förfogande. Nämnden hade därmed rätt att ställa krav på deltagande i introduktionsprogrammet. När, som i detta fall, kravet inte är uppfyllt måste det göras en särskild prövning i varje enskilt fall för att bedöma om omständigheterna har varit sådana att det finns giltiga skäl för underlåtet deltagande eller fullgörande. Om giltiga skäl anses föreligga får biståndet inte reduceras. RegR kom fram till att det inte hade visats att hustrun och döttrarna hade misskött sig på sina praktikplatser på ett sådant sätt att nämnden hade haft rätt att reducera bidraget.

Av fallet framgår att den enskilde som huvudregel är skyldig att delta i en arbetsmarknadspolitisk åtgärd för att anses stå till arbetsmarknadens förfogande. För en invandrare som inte kan svenska är det av särskild vikt att denne får praktisera den svenska han eller hon har lärt sig. Vid vägran eller underlåtenhet från individens sida skall socialnämnden göra en individuell bedömning för att ta reda på om det föreligger giltiga skäl för vägran eller underlåtenheten. Att individen har blivit utfryst anses vara ett giltigt skäl.

Stadsdelsnämnden i Göteborg avslog en ansökan om ekonomiskt bistånd för mars månad från Osman H och hans hustru. Som grund för avslag anförde nämnden att Osman H inte ansågs bidra till sin försörjning då han inte hade inkommit med ett läkarintyg som kunde styrka att han hade en sjukdom som gjorde att han inte kunde studera SFI. Osman H överklagade beslutet till LR och uppvisade ett läkarintyg av vilket det framgick att han led av destruktiv sömnapné. LR avslog Osman H:s överklagande då det av läkarintyget inte framgick att han saknade förmåga att delta i SFI. I besvär till KamR i Göteborg (**mål nr 3688-08**) hänvisade Osman H till ett läkarintyg av vilket det framgick att han i och med sin sömnapné inte hade någon förmåga att vara arbetsförande eller ta till sig information i skolan. Nämnden hävdade att Osman H vid tiden för avslagsbeslutet inte

hade uppvisat något läkarintyg som styrkte att han inte kunde delta i SFI-undervisning. KamR menade att det vid tidpunkten för ansökan om bistånd endast fanns ett äldre läkarintyg av vilket det inte framgick att Osman H på grund av sömnapnéen var förhindrad att delta i SFI. Socialnämnden hade därmed haft fog för sitt beslut att avslå hans ansökan. Det nya intyget styrkte att han inte hade möjlighet att delta i undervisningen. Enligt KamR hade det inte framkommit något som visade att Osman H skulle ha varit friskare vid tiden för nämndens beslut. KamR fann att Osman H genom intyget hade styrkt att han hade godtagbara skäl att inte närvara vid SFI-undervisningen och biföll därmed hans överklagande.

Fallet visar att ett giltigt skäl att inte delta i SFI-undervisning är att den enskilde har en sjukdom som gör att han eller hon inte har möjlighet att delta. Det krävs att det av läkarintyget inte bara framgår att individen har en sjukdom utan även att denne på grund av sjukdomen inte kan vara deltagande.

Socialnämnden i Vallentuna kommun avtog en ansökan från V B om ekonomiskt bistånd för september månad med motiveringen att hon inte hade medverkat till upprättad planering och därmed inte hade ansvarat för sin försörjning. V B var ensamstående med en son på 1,5 år. Hon skulle enligt en genomförandeplan fullfölja och slutföra SFI-studier. V B överklagade nämndens beslut till LR och yrkade att hennes frånvaro från SFI-undervisningen berodde på att hon hade inskolat sin son på förskolan. LR avtog överklagandet. V B fullföljde sin talan i KamR i Stockholm (**mål nr 8396-09**). KamR hänvisade till RÅ 1995 ref 88 (se ovan) och anförde att en förutsättning för att en biståndstagare med små barn skall kunna medverka i SFI-undervisning är att det finns en ordnad barntillsyn. För att V B skulle ha möjlighet att medverka i SFI-undervisningen hade sonen varit tvungen att vistas på förskolan. Då sonen inte kunde svenska behövde hon närvara under hans inskolning. De skäl som V B hade anfört till varför hon inte fullföljde den uppgjorda planeringen med socialtjänsten att fortsätta studierna i svenska var enligt KamR godtagbara skäl. KamR biföll överklagandet samt undanröjde LR:s dom och socialnämndens beslut.

Av fallet framgår att ett giltigt skäl för ett underlåtet deltagande i SFI-undervisning är att förbättra förutsättningarna för att kunna medverka i undervisningen genom att ordna med barnomsorg.

4.4 Studerande

När det gäller vuxna studerande är grundregeln att studerande som i övrigt är arbetsföra inte är berättigade till bistånd. Det anförs i motiven till SoL att det inte bör vara socialtjänstens uppgift att svara för studerandes kostnader i samband med studier. Under sommaruppehållet, som inte är beräknat att täckas av studiemedel, förväntas den studerande klara sin försörjning genom förvärvsarbete.⁵² Undantag från grundregeln kan göras i akuta situationer. Kompletterande försörjningsstöd kan bli aktuellt för personer med studiehinder på grund av sjukdom eller funktionshinder, studerande med minderåriga barn osv.⁵³ Nedan följer tre fall som alla behandlar studerande som ansöker om försörjningsstöd.

I **RÅ 1996 ref 13** ansökte vuxenstuderande Tor-Björn W hos sociala distriktsnämnden i Stockholms stad om kompletterande bistånd för februari månad. Hans ansökan avslogs med hänvisning till att han kunde tillgodose sina behov genom studielån. Tor-Björn W var ensamstående med två minderåriga barn och hade umgängesrätt med ett tredje barn åtta dagar i månaden. Tor-Björn W överklagade till LR som anförde att den som är vuxenstuderande och erhåller studiestöd inte är berättigad till bistånd annat än i akuta situationer, oavsett om studierna sker på heltid och studiestödet understiger normen. LR fann med beaktande av att Tor-Björn W var studerande och inte befann sig i en akut nödsituation att han inte var berättigad till bistånd. KamR ändrade inte LR:s dom. Tor-Björn W fullföljde sin talan i RegR. Nämnden bestred bifall och anförde att den som studerar och dennes familj under studietiden får ”räkna med att leva med en knapp budget”. RegR delade underinstansernas bedömning och fastställde KamR:s dom.

Av fallet framgår att en vuxen studerande får vänta sig att leva på en begränsad budget. Till vuxna studerande utgår ekonomiskt bistånd endast i akuta situationer.

I **RÅ 2000 not 124** ansökte 19-åriga Jens J om ekonomiskt bistånd sedan han på grund av hög frånvaro hade skilts från sin gymnasieundervisning. Som skäl för avslag menade socialnämnden i Västerviks kommun att Jens J genom att missköta sin skolgång själv hade åsamkat sig den situation i vilken han nu befann sig. I LR beviljades Jens J bistånd. KamR menade att Jens J utan giltigt skäl hade försatt sig i en situation där han saknade

---

⁵² Jfr RÅ 1987 ref 103.

⁵³ Prop 1979/80:1, s 201.

möjligheter att få sina behov tillgodosedda och att han därmed inte var berättigad till bistånd. Jens J fullföljde sin talan till RegR och anförde att han stod till arbetsmarknadens förfogande eftersom han hade anmält sig hos Arbetsförmedlingen och var beredd att ta vilket jobb som helst. Socialstyrelsen yttrade i målet att studier på gymnasienivå samt universitets- och högskolestudier är en allmän utbildningslinje inom ordinarie utbildningssystem som inte kan jämföras med arbete eller de åtgärder som ställs till förfogande speciellt för arbetslösa. Den enskilde har därmed rätt att avbryta sina studier för att ställa sig till arbetsmarknadens förfogande. RegR menade att Jens J då han skildes från sin gymnasieutbildning samtidigt som hans föräldrars underhållsplikt försvann inte hade haft möjlighet att själv tillgodose sina behov. Han hade anmält sig till Arbetsförmedlingen och ansågs enligt RegR ha stått till arbetsmarknadens förfogande.

I fallet anses Jens J vara berättigad till bistånd då hans föräldrars underhållsskyldighet har upphört och han har ställt sig till arbetsmarknadens förfogande genom att anmäla sig hos Arbetsförmedlingen. Det framgår inte huruvida Jens J har sökt några arbeten. Det avgörande kravet att den enskilde inte själv kan tillgodose sina behov belyses av fallet. Socialstyrelsen klargör i fallet att den enskilde kan välja att hoppa av sin gymnasieutbildning för att istället ställa sig till arbetsmarknadens förfogande. Den enskilde borde dock enligt min mening ha en fördel av att fullfölja sin utbildning för att på så sätt stärka sina möjligheter att få ett arbete.

I ett färskt avgörande från HFD (**HFD 5550 -10**) ansökte Shaimaa K om ekonomiskt bistånd hos socialnämnden i Linköpings kommun för juni månad. Nämnden avlog hennes ansökan med hänvisning till att hennes hyres- och elkostnader förföll till betalning under terminstid och därmed fick anses tillgodosedda genom studiemedel. Studiemedel var utbetalat till och med den 6 juni. Shaimaa K hade i god tid före ferierna sökt feriearbete i den utsträckning som kan krävas av en studerande. FR biföll Shaimaa K:s överklagande. KamR menade att hyran avsåg en period då Shaimaa K inte studerade och således inte uppbar studiemedel medan elräkningen hänförde sig till terminstiden. Hon var därmed enligt KamR berättigad till bistånd gällande hyran. HFD anförde att studiemedel är avsett att täcka kostnader som hänför sig till terminstiden. Det kan därmed inte krävas att den studerande med studiemedel skall betala kostnader som hänför sig till tiden efter terminstidens slut. Shaimaa K var enligt HFD berättigad till bistånd.

Av den som studerar kan det krävas att han eller hon i god tid före ferierna söker feriearbete. Den som studerar är i regel inte berättigad till bistånd, men kan under sommaruppehåll erhålla bistånd om han eller hon inte har fått tag på ett arbete. Enligt domen är det den månad som en utgift avser som är avgörande för om den enskilde skall få försörjningsstöd med anledning av utgiften.

4.5 Kravets omfattning

Det krävs en viss omfattning på arbetsökandet för att den enskilde skall anses stå till arbetsmarknadens förfogande. I följande domar behandlas antalet sökta arbeten. Vidare berörs omständigheten att begränsa sökandet till en viss yrkeskategori samt betydelsen av att söka arbete på egen hand utan att vara anmäld till Arbetsförmedlingen.

I **RÅ 1995 ref 79** avslog socialnämnden i Härryda kommun en ansökan om kompletterande ekonomiskt bistånd från Nabil K för juli månad med hänvisning till att hans hustru Houda K inte hade varit aktivt arbetssökande under den tid för vilken bistånd avsågs och därmed inte hade bidragit till familjens försörjning. Nabil K var arbetssökande, men tillfälligt sjukskriven. Houda K var arbetslös. De var gifta och hade tre hemmavarande barn. Deras inkomster räckte inte till för att uppfylla en skälig levnadsnivå. Houda K hade enligt en egen lista sökt ett flertal arbeten som hon inte hade fått. Listan saknade enligt LR trovärdighet eftersom hon hade sökt arbeten under tidpunkter då arbetsplatserna hade varit stängda samt att flera av arbetsplatserna på förfrågan hade uppgivit att ingen hade sökt arbete hos dem vid de angivna tidpunkterna. LR kom fram till att Houda K inte hade varit aktivt arbetssökande och att hon inte hade tagit ansvar för sin och familjens situation. Hon var därmed inte berättigad till bistånd. Enligt KamR hade socialnämnden ett ansvar för att Nabil K och barnen tillförsäkrades en skälig levnadsnivå trots att Houda K inte hade stått till arbetsmarknadens förfogande. Resten av familjen var således berättigade till bistånd. RegR anförde att Houda K under den månad det sökta biståndet avsåg befann sig i sitt hemland Libanon och därmed inte stod till arbetsmarknadens förfogande. Om hon inte hade befunnit sig utomlands hade hon kunnat erbjudas ett arbete. Vidare menade RegR att Houda K:s underhållsskyldighet gentemot familjen fick anses vara primär i förhållande till övriga familjemedlemmars rätt till bistånd. Den inkomst som Houda K skulle ha kunnat förvärva om hon hade stått till arbetsmarknadens förfogande skulle därmed räknas in i bedömningen. Det var inte heller fråga om ett akut hjälpbehov. RegR kom fram till att Houda K inte hade stått till

arbetsmarknadens förfogande och att familjemedlemmarna därmed inte hade rätt till bistånd.

Av att två makar är försörjningsskyldiga gentemot varandra följer att den ena maken inte kan få bistånd om den andra inte uppfyller arbetsvillkoret. Fallet ovan belyser även kravet på att den enskilde måste vara aktivt arbetssökande för att vara berättigad till bistånd.

Houda K hade genom att befinna sig utomlands försvårat sitt jobbsökande. Då Houda K:s förteckning över arbeten hon hade sökt inte var trovärdig hade det emellertid kanske inte haft någon betydelse om hon hade befunnit sig i Sverige eftersom hon ändå inte hade sökt de jobb hon angivit.

M P ansökte om försörjningsstöd för maj månad, men socialnämnden i Tomelilla kommun beslutade att avslå hennes ansökan. Som grund för avslag anförde nämnden att M P inte hade stått till arbetsmarknadens förfogande då hon inte var anmäld hos Arbetsförmedlingen. M P hade under några månader varit sjukskriven från sina studier. Då hon efter sjukskrivningen ännu inte var återställd tog hon studieuppehåll. Från slutet av januari fram till den 29 april hade hon sökt elva arbeten. M P överklagade socialnämndens beslut till LR och anförde att anledningen till att hon inte hade anmält sig till Arbetsförmedlingen var att hon som universitetsstuderande inte hade rätt till arbetslöshetsersättning och att hon kunde söka arbete på egen hand. Nämnden anförde att det på grund av M P:s frånvaro från arbetsmarknaden under 3,5 år inte räckte att vara arbetssökande på egen hand. LR menade att M P genom att fram till den 29 april ha sökt elva anställningar och först den 3 maj ha anmält sig som arbetssökande på Arbetsförmedlingen inte hade visat att hon gjort vad som kunde krävas av henne för att bidra till sin försörjning och avsåg därmed hennes överklagande. M P fullföljde sin talan till KamR i Göteborg (**mål nr 6324-04**). KamR anförde att det enligt rättspraxis inte kan ställas lika höga krav på att den som inte tidigare har varit i kontakt med socialtjänsten, i samma utsträckning som den som fortlöpande erhåller försörjningsstöd, skall känna till de villkor som socialtjänsten ställer upp för beviljande av bistånd. Därmed kan ett villkor om att vara inskriven på Arbetsförmedlingen i sig inte utan vidare läggas till grund för bedömningen av om rätt till bistånd föreligger i ett enskilt fall. Med beaktande av M P:s anledning till att hon inte hade anmält sig hos Arbetsförmedlingen samt antalet sökta arbeten fanns det enligt KamR inte skäl att ifrågasätta att M P hade varit arbetssökande då hon ansökte om bistånd. Då det var fråga om en nyansökan gav inte den omständigheten

att hon inte hade varit inskriven på Arbetsförmedlingen vid ansökningstillfället anledning till en annan bedömning. KamR biföll M P:s överklagande, upphävde LR:s dom och visade målet åter till nämnden.

Fallet belyser att en enskild som aldrig tidigare har varit i kontakt med socialtjänsten eller ansökt om ekonomiskt bistånd inte i samma utsträckning som den som tidigare har erhållit bistånd borde känna till de krav som kan ställas på individen. Att M P hade sökt elva anställningar från januari till maj förändrade inte RegR:s ståndpunkt. Hade det varit fråga om ett långvarigt bidragsberoende hade kraven antagligen ställts högre vad gäller antalet sökta anställningar och anmälningsdatum till Arbetsförmedlingen.

Socialnämnden i Tyresö kommun avslag en ansökan från P M om kompletterande försörjningsstöd för mars månad med motiveringen att P M under februari månad hade sökt arbete under endast en dag och även hade undvikit att delta i planering för hur hon skulle kunna bli självförsörjande på sikt. Hon överklagade beslutet till LR och anförde att hon hade sökt femton arbeten under samma dag, den 16 februari. Månaderna innan hade hon sökt femton-tjugo jobb på olika datum utan att det hade varit några problem. Vidare anförde hon att mötena med handledaren hos socialnämnden hade avbokats på grund av vård av barn och tandläkarbesök samt att hon aldrig avsiktligt hade uteblivit från mötena. LR fann att skälen till hennes frånvaro från mötena inte utgjorde skäl att vägra henne fullt försörjningsstöd. Inte heller ansåg LR att P M hade varit passiv i sin skyldighet att söka arbete, då hon hade sökt femton arbeten, oavsett om dessa sökts samma dag. KamR i Stockholm (**mål nr 5051-04**) fann i likhet med LR att P M hade haft giltiga skäl att avboka de två mötena med handledaren. Dock menade KamR att det är ett rimligt krav att en arbetslös biståndssökande söker arbete i princip kontinuerligt för att inte gå miste om något arbetstillfälle. P M hade inte kunnat visa att hon hade varit tillräckligt aktivt arbetssökande för att vara berättigad till försörjningsstöd för mars månad. KamR undanröjde LR:s dom och fastställde nämndens beslut.

Av fallet framgår att det inte är mängden sökta anställningar som är avgörande, utan kontinuiteten i sökandet. Den enskilde måste, för att anses stå till arbetsmarknadens förfogande, visa att han eller hon är aktiv och gör allt han eller hon kan för att få tag på ett arbete.

J K ansökte om ekonomiskt bistånd för maj månad hos socialnämnden i Motala kommun som beslutade att avslå hennes ansökan på den grunden att hon under två månaders tid hade sökt endast tio arbeten, varav nio inom samma yrkeskategori. Hon hade på så sätt begränsat sina chanser att få ett arbete. J K hade genomgått gymnasieutbildning, var arbetslös sedan september och inskriven på Arbetsförmedlingen. Under mars och april hade hon sökt tio arbeten; nio av dessa inom sektorn butikssäljare. Jobben hade inte varit utannonserade på Arbetsförmedlingens hemsida. J K överklagade till LR och anförde att hon hade varit inskriven på Arbetsförmedlingen under våren och aktivt sökt arbete, deltagit i kurser och praktik samt sedan slutet av april varit aktiv i Ung Resurs. Nämnden anförde att det den 6 april fanns ca 100 lediga arbeten som inte krävde någon kvalificerad yrkesutbildning eller några förkunskaper på Arbetsförmedlingens hemsida som J K hade kunnat söka. Inget av dessa hade J K sökt. LR fann att J K hade varit tillräckligt aktivt arbetssökande och biföll överklagandet. Nämnden överklagade till KamR i Jönköping (**mål nr 2103-06**) som uttalade följande:

Det går inte generellt att ange hur många arbeten den enskilde skall söka under en period för att han eller hon skall kunna anses som aktivt arbetssökande. Både personliga förhållanden, t ex arbetsförhet, ålder och utbildning – och lokala förhållanden, t ex möjlighet till arbetstillfällen – måste vägas in vid bedömningen av om en person har varit aktivt arbetssökande i den utsträckning som krävs för att rätt till försörjningsstöd skall finnas.

Med hänsyn till de omständigheter som hade framkommit i målet kom KamR fram till att J K inte kunde anses ha varit aktivt arbetssökande i den utsträckning som krävs för att hon skulle ha rätt till försörjningsstöd i maj. Att hon hade genomgått kurser och praktik under våren föranledde ingen annan bedömning. Av KamR:s uttalande betonas betydelsen av den individuella bedömningen i varje enskilt fall.

H S och T S ansökte om ekonomiskt bistånd för november månad hos arbetslivsnämnden i Halmstads kommun. Nämnden beslutade att avslå parets ansökan på den grunden att de inte hade stått till arbetsmarknadens förfogande i tillräcklig omfattning då de endast hade sökt fyra arbeten var sedan de kom tillbaka till Sverige. Enligt nämnden hade det funnits fler arbeten på Arbetsförmedlingens hemsida som de hade kunnat söka. Vidare menade nämnden att paret hade dröjt med att anmäla sin dotter till barnomsorgen. H S och T S hade bott i Spanien under några år där T S hade arbetat hos sin farbror. Efter att farbrodern avlidit sommaren 2007 bestämde de sig för att flytta tillbaka till Sverige. När de anlände i Sverige skrev de in sig på Arbetsförmedlingen den 10 september, och hade

fram till ansökningstillfället den 18 oktober sökt fyra arbeten var. H S och T S överklagade beslutet till LR och anförde att anledningen till att H S inte hade sökt fler arbeten var att hon hade haft migränproblem den senaste månaden före ansökan. Hon uppvisade läkarintyg. LR ansåg att H S och T S hade gjort vad som kunde krävas för att efter egen förmåga bidra till sin försörjning och att de därmed var berättigade till bistånd. KamR i Göteborg (**mål nr 6713-07**) hänvisade till RÅ 1994 ref 50 (se nedan 5.3) och anförde att H S och T S när de kom tillbaka till Sverige visste att de skulle sakna inkomster. De hade själva varit ansvariga för att planera hur de skulle klara sin ekonomi vid ankomsten till Sverige och fortsättningsvis. Vidare menade KamR att H S och T S, trots att det var fråga om en nyansökan, inte hade en omedelbar rätt till bistånd redan genom den omständigheten att de kommit till Sverige utan att själva kunna klara sin försörjning. Det hade enligt socialnämnden funnits fler arbeten att söka, men H S och T S hade sökt endast fyra arbeten var. Trots att H S var sjukskriven hade paret inte sökt arbeten i sådan omfattning som krävs för att rätt till bistånd skall föreligga. Med beaktande av bestämmelser i äktenskapsbalken (1987:230) rörande gifta sammanboendes underhållsskyldighet gentemot varandra, som kan likställas med ogifta sammanboende i detta avseende, var T S underhållsskyldig gentemot H S. Det hade ålegat honom att på ett tillräckligt sätt söka arbete för att paret skulle anses ha gjort vad det hade kunnat för att bidra till familjens försörjning. Mot bakgrund av detta fastställde KamR nämndens beslut och upphävde LR:s dom.

Fallet visar att kraven är högt ställda på en enskild som ansöker om bistånd. Att H S var sjuk hindrade inte T S från att söka arbete i större omfattning. Avgörande för huruvida kraven på den enskilde kan sättas ned på den grunden att det är fråga om en nyansökan är att denne inte borde ha räknat med att sakna inkomster. Att det ankommer på den enskilde att planera sin ekonomi inför en flytt till Sverige från ett annat land belyses genom ett antal fall i avsnitt 5.2 nedan.

4.6 Sammanfattande kommentar

Med att stå till arbetsmarknadens förfogande menas att den som är arbetsför är skyldig att söka arbete och godta lämpligt anvisat arbete. Att delta i arbetsmarknadsutbildning, arbetssökarverksamhet, introduktionsprogram och liknande är också att stå till arbetsmarknadens förfogande. Även unga personer som deltar i praktik eller annan

kompetenshöjande verksamhet enligt 4 kap 4-6 §§ SoL efter önskemål från en socialnämnd anses uppfylla kravet och är inte skyldiga att därtill söka arbete.

Om den enskilde utan godtagbara skäl uteblir från en kompetenshöjande verksamhet kan socialnämnden reducera försörjningsstödet. Det är upp till socialnämnden att avgöra om den enskilde har godtagbara skäl och om reduktion av bidraget följaktligen inte skall ske. Godtagbara skäl kan enligt motiven exempelvis vara sjukdom eller besök hos Arbetsförmedlingen.

När det gäller introduktionsprogram för invandrare finns det flera exempel i praxis på vad som utgör godtagbara skäl att inte delta. Det kan exempelvis röra sig om utfrysning på praktikplatsen, sjukdom som gör att den enskilde inte kan medverka eller att den enskilde måste ordna med barnomsorg.

Som villkor för försörjningsstöd kan en socialnämnd inte kräva att den enskilde deltar i arbete eller sysselsättning som inte ingår i den vanliga arbetsmarknaden eller arbetsmarknadspolitiken och som inte innefattar lön eller andra sedvanliga anställningsförmåner.

Vuxna studerande som är arbetsföra förväntas klara sin försörjning genom studiemedel. Under sommaruppehållet kan den studerande erhålla bistånd endast om denne inte får tag på ett arbete. En ung person som avslutar sin gymnasieutbildning i förtid och istället väljer att anmäla sig hos Arbetsförmedlingen och börja söka jobb anses stå till arbetsmarknadens förfogande.

Kravet på att stå till arbetsmarknadens förfogande innebär inte endast att den enskilde skall söka ett visst antal jobb utan även att denne skall ha en viss kontinuitet i sitt sökande och inte begränsa sig till en yrkeskategori. Huruvida den enskilde har sökt tillräckligt många jobb måste avgöras med beaktande av såväl personliga som lokala förhållanden.

Makar, och samboende då det gäller försörjningsstöd, är försörjningsskyldiga gentemot varandra. För att den ena maken, eller båda makarna tillsammans, skall vara berättigade till bistånd krävs det därmed att båda makarna uppfyller de krav som socialnämnden ställer på enskilda.

5 Att ta ansvar för sin situation

5.1 Inledning

Enligt 4 kap 1 § tredje stycket SoL skall biståndet utformas så att det stärker den enskildes möjligheter att leva ett självständigt liv. Med detta menas att den enskilde genom beviljande av bistånd inte skall försättas i ett passivt bidragsberoende utan att han eller hon på sikt skall bli självförsörjande. I portalparagrafen till SoL markeras att socialtjänsten skall inriktas på att frigöra och utveckla enskildas egna resurser. Den enskilde har en skyldighet att ta ansvar för sin och andras sociala situation samt att efter egen förmåga bidra till sin försörjning.

Rättsfallen nedan belyser individens ansvar för att planera för sin egen situation och den egna ekonomin. I fallen behandlas frågan om kravet på den enskilde att planera sin ekonomi genom att hushålla med sina pengar för att inte stå utan medel. Vidare berörs ett antal fall angående den enskildes planering vid flytt till Sverige från ett annat land. Slutligen följer ett antal fall gällande betydelsen av att den enskildes begäran om ekonomiskt bistånd utgör en nyansökan samt att den enskilde har haft anledning att räkna med att stå utan medel.

5.2 Att planera sin ekonomi

Uttrycket ”att planera sin ekonomi” uppfattar jag som en smalare formulering av uttrycket ”att ta ansvar för sin situation”. En person kan ta ansvar för sin situation genom att planera sin ekonomi, men det behöver inte vara det enda denne kan göra för att ta ansvar. De rättsfall i denna uppsats som handlar om att den enskilde har en skyldighet att ta ansvar för sin situation berör även åliggandet att planera sin ekonomi; denna uppsats behandlar just det *ekonomiska* biståndet. Jag har trots detta valt att sortera fall där det är fråga om en förstagångsansökan, dvs en ansökan om bistånd från en person som inte tidigare har gjort en sådan ansökan, under en egen rubrik för tydlighetens skull. De sistnämnda fallen kan således också platsa under förevarande rubrik beträffande att planera sin ekonomi.

I **RÅ 1995 ref 56** avslog kommunalnämnden i Örebro kommun en ansökan från Susanne P om ekonomiskt bistånd i form av matpengar med motiveringen att Susanne P

hade inkomster som klart översteg bidragsnormen i kommunen. Vidare ansåg nämnden att Susanne P skulle ha använt sina medel på ett sådant sätt att en nödsituation inte hade uppkommit genom att köpa mat istället för att använda alla pengar till att betala skulder. LR bedömde att Susanne P befann sig i en nödsituation och att nämnden därmed hade varit skyldig att tillfälligt tillgodose hennes behov av matpengar i avvaktan på nästa inkomst. KamR gjorde bedömningen att Susanne P inte var berättigad till bistånd då hon hade använt största delen av sina inkomster, som översteg normen, till att reglera privata skulder. Susanne P fullföljde sin talan till RegR och anförde att hon vid ansökningstillfället hade varit i en akut nödsituation då hon helt saknat medel till sitt uppehälle och att hon därmed var berättigad till bistånd oavsett orsak till hjälpbehovet. RegR menade att det sökta biståndet avsåg ett akut nödtillfälle. Det saknade således betydelse att Susanne P genom eget handlande kunde anses ha orsakat nödläget.

I fallet går RegR inte in på frågan huruvida Susanne P hade varit berättigad till bistånd i det fall att en nödsituation inte hade varit för handen. RegR gör bedömningen att den biståndssökande, då det handlar om en nödsituation, inte är skyldig att på förhand planera och prioritera sin ekonomi för att ha råd med grundläggande förnödenheter såsom mat. Susanne P måste anses ha haft kännedom om det behov som skulle komma att träda in då hon istället för att köpa mat betalade skulder. RegR utgår från hur situationen såg ut vid tidpunkten för ansökan om bistånd och lägger därmed inte vikt vid orsaken till varför Susanne P saknade nödvändiga medel. Huvudsaken är att behovet inte kunde tillgodoses på något annat sätt.

•

I följande två kammarrättsdomar behandlas den enskildes ansvar för att planera sin ekonomi vid en flytt till Sverige från ett annat land.

Social- och arbetsnämnden i Partille kommun avslog en ansökan om ekonomiskt bistånd från Lena S med hänvisning till att hon inte hade planerat sin resa och ekonomi samt att hon inte hade stått till arbetsmarknadens förfogande. Efter tio års vistelse i USA återvände Lena S med sina två barn till Sverige, vilket enligt Lena S hade varit ett önskemål sedan länge. Anledningen till återkomsten var att hennes barn skulle få en trygg uppväxt och att hon kunde få stöd av sin familj då hon var sjuk och periodvis behövde hjälp. Lena S menade att hon var för sjuk för att kunna arbeta, men att läkarna inte ville

sjukskriva henne innan en utredning av hennes sjukdom var klar. I besvär till LR anförde Lena S bland annat att hennes inkomster i USA inte hade gett henne möjlighet till sparande och planering inför flytten till Sverige. LR anförde att Lena S med anledning av sin låga inkomst och situationen i USA inte hade haft möjlighet att planera försörjningen i Sverige eller spara pengar och att hon därmed var berättigad till bistånd. KamR i Göteborg (**mål nr 5870-07**) uttalade att den enskilde är ansvarig för sin situation och skyldig att planera sin ekonomi. Kravet borde enligt KamR vara särskilt angeläget vid flytt från ett land till ett annat. Vidare anförde KamR att Lena S inte hade varit tvungen att omedelbart flytta till Sverige och att hon därmed i god tid borde ha planerat sina försörjningsmöjligheter i Sverige och vidtagit nödvändiga åtgärder för sin bosättning, speciellt med tanke på att hon länge hade velat flytta tillbaka till Sverige. Hon hade varken anmält sig som arbetssökande hos Arbetsförmedlingen eller varit sjukskriven. KamR kom fram till att Lena S inte hade gjort tillräckligt för att själv försöka trygga försörjningen inför flytten till Sverige och att nämnden därmed hade haft fog för sitt avslagsbeslut.

Yi W och Zhiqing W ansökte om ekonomiskt bistånd för juli månad hos socialnämnden i Göteborgs stad. Nämnden avtog deras ansökan på den grunden att Zhiqing W hade flyttat till Sverige trots att Yi W inte hade kunnat försörja henne och att hon själv inte hade haft möjlighet att försörja sig. Makarna hade därmed inte planerat sin ekonomi. I besvär till LR anförde makarna att Zhiqing W hade kommit till Sverige när hon fick uppehållstillstånd eftersom de inte ville vänta med att återförenas. Efter ankomsten till Sverige hade Zhiqing W sökt arbete på ett stort antal restauranger, vilket inte var genomförbart när hon befann sig i Kina. Zhiqing W hade i Kina tidigare arbetat i en klädbutik, men tvingades sluta på grund av att affären gick dåligt. När hon anlände till Sverige ställde hon sig i kö till SFI. LR anförde att Zhiqing W inte hade varit tvungen att omedelbart flytta till Sverige och att hon därmed hade kunnat planera för sin försörjning. Emellertid ansåg LR att hennes situation i hemlandet gjorde att det inte fanns någon reell möjlighet för henne att spara pengar. Vidare anförde LR att Zhiqing W genom att anmäla sig till SFI strax efter att hon kom till Sverige fick anses ha gjort tillräckligt för att planera sin försörjning inför juli. KamR i Göteborg (**mål nr 6086-09**) anförde att Zhiqing W hade anlånt till Sverige utan möjlighet till försörjning. Inte heller hade makarna planerat för hur de skulle klara ekonomin efter Zhiqing W:s ankomst. Det kunde därmed enligt KamR inte

ankomma på socialnämnden att ansvara för parets levnadskostnader. Vidare uttalade KamR att det förhållandet att Zhiqing W:s hade ställt sig i kö till SFI-undervisning inte föranledde en annan bedömning.

I båda dessa fall har individerna underlåtit att planera för hur de skall kunna försörja sig vid sin bosättning i Sverige. Inte heller har de stått till arbetsmarknadens förfogande på det sätt som kan krävas för att beviljande av bistånd skall vara aktuellt. Slutsatsen är att en person som vill flytta till Sverige före flytten måste planera för sin försörjning åtminstone för den första tiden för att vara berättigad till bistånd, såvida denne inte hastigt måste flytta. Att ställa sig i kö till SFI föranleder ingen omedelbar lösning. LR har i båda fallen bedömt att den enskildes situation i avflyttningslandet har varit beskaffad på ett sätt som gjort det omöjligt att lägga undan pengar. KamR har inte beaktat detta förhållande.

5.3 Nyansökan

De tre följande fallen behandlar situationer där den enskildes ansökan om försörjningsstöd har utgjort en nyansökan, dvs en ansökan från någon som inte tidigare eller i varje fall inte den närmaste tiden före ansökan har erhållit försörjningsstöd.

I **RA 1994 ref 50** ansökte Peter A om ekonomiskt bistånd för uppehälle och hyra hos socialnämnden i Halmstads kommun. Han hade under en längre tid av arbetslöshet erhållit arbetslöshetsersättning, men blivit utförsäkrad i slutet av juni 1993. Nämnden avslog hans ansökan med motiveringen att ett överskott i juni kunde täcka underskottet i juli samt delvis i augusti. RegR anförde att Peter A enligt egen uppgift inte hade haft anledning att räkna med att han skulle bli utförsäkrad vid den tidpunkt då det faktiskt inträffade. Vidare framhöll RegR att det på den som fortlöpande erhåller socialbidrag kan ställas krav på att han eller hon sparar en del av bidraget för att kunna betala framtida utgifter. Normöverskottet från den ena månaden kan i ett sådant fall således avräknas mot bidraget för nästkommande månad. När det, som i detta fall, gällde en nyansökan skulle det inte tas hänsyn till inkomster som förvärvats och förbrukats före ansökningstillfället. Peter A var därmed berättigad till bistånd.

I **RA 1997 ref 2** ansökte Mikael G om ekonomiskt bistånd för uppehälle och hyra för januari och februari. Socialnämnden i Ängelholms kommun avslogs hans ansökan med hänvisning till att han hade fått studiestöd fram till slutet av december som tillsammans

med bostadsbidrag, lön samt överskjutande skatt utgjorde ett normöverskott som skulle beaktas vid beräkningen av biståndsbehovet för januari och februari. Mikael G hade fram till januari studerat företagsekonomi och blev därefter arbetslös. RegR anförde att det i Mikael G:s fall handlade om en nyansökan. Mikael G hade emellertid haft anledning att räkna med att han efter sina studier skulle sakna försörjningsmedel. Därmed ansåg RegR att Mikael G hade ansvar för att planera sin ekonomi genom att sätta av en del av det uppkomna överskottet. Mikael G hade därmed inte rätt till bistånd för mer än det som blev över efter avräkning av överskottet.

I båda fallen ovan handlar det om en nyansökan om försörjningsstöd i en situation där inkomsten plötsligt har upphört. Av det första fallet framgår att Peter A inte kunde anses ha haft anledning att räkna med att han skulle få en utebliven inkomst i form av arbetslöshetsersättning. Mikael G, i det senare fallet, ansågs däremot ha haft anledning att räkna med att studiestödet skulle upphöra i och med att han avslutade sina studier. Han var därmed själv ansvarig för att planera sin ekonomi genom att spara pengar från den ena månadens överskott till den andra. Slutsatsen är att det inte kan ställas lika höga krav på den som tidigare inte har varit i kontakt med socialtjänsten som på den som fortlöpande erhåller bistånd att känna till de villkor som socialtjänsten ställer upp för beviljande av bistånd, såvida den enskilde inte kan förutsäga att denne kommer att sakna inkomst.

Socialnämnden i Linköpings kommun avslog en ansökan om ekonomiskt bistånd för juni månad från Y E med motiveringen att hennes behov kunde tillgodoses på annat sätt. Y E var snart klar med sina studier på läkarprogrammet i Linköping. Hon kunde inte få mer studiemedel från CSN och hade sökt flera jobb som läkare utan resultat. Y E överklagade beslutet till LR och anförde att hon i augusti 2006 tog ett lån om 100 000 kronor och att drygt hälften av pengarna omedelbart användes till att betala olika fordringsägare och till byte av bil. Hon hade fram till april 2007 tagit ut 4 700 kronor varje månad med avdrag för räntor, och vid ansökningstillfället den 30 maj var pengarna slut. LR anförde att Y E borde ha planerat sin ekonomi så att banklånet hade räckt längre. KamR i Jönköping (**mål nr 2590-07**) uttalade att det i målet var fråga om en nyansökan. Frågan var om Y E hade haft anledning att räkna med att hon skulle stå utan medel till sin försörjning och därmed varit tvungen att planera sin ekonomi så att ett överskott hade sparats. Med hänsyn till den långa tid som hade gått sedan Y E upptog lånet kunde det rimligen inte ha

ankommit på henne att planera sin ekonomi på så sätt att lånet skulle ha räckt till ett överskott i juni. Hon var därmed berättigad till bistånd.

En slutsats av fallet är att det liksom i de två fallen ovan är av betydelse huruvida den enskilde har haft anledning att räkna med att han eller hon vid en viss tidpunkt skulle stå utan inkomst. I detta fall måste Y E ha vetat om att lånet skulle ta slut. Dock kunde det, med tanke på den långa tid som gått sedan hon upptog lånet, inte ställas som krav på henne att planera uttagen av lånet så att hon hade haft pengar kvar till månaden i fråga.

5.4 Sammanfattande kommentar

Den enskilde är själv ansvarig för att efter egen förmåga försöka bidra till sin försörjning. Denne kan inte slösa med sina tillgångar för att sedan vända sig till socialtjänsten för att få hjälp. Försörjningsstödet får inte göra att den enskilde blir passiv; meningen med försörjningsstödet är att det skall vara en hjälp för den enskilde att i framtiden bli självförsörjande. När det är fråga om en nödsituation läggs det mindre vikt vid orsaken till varför den enskilde saknar medel till sin försörjning. Enligt KamR borde kravet på att planera sin ekonomi vara extra viktigt vid flytt från ett land till ett annat.

På den som tidigare inte har sökt ekonomiskt bistånd kan det inte ställas lika höga krav som på den som fortlöpande uppbär bistånd. Då den enskilde däremot har anledning att räkna med att han eller hon kan komma att förlora sin inkomst ställs högre krav. Den som har kännedom om utebliven inkomst har själv ett ansvar för att planera sin ekonomi genom att spara pengar från föregående månad.

6 Att flytta

6.1 Inledning

För att beviljas försörjningsstöd kan det i vissa fall krävas att den biståndssökande byter bostad. Om en bostad innebär högre kostnader än vad som är skäligt för hushållet i fråga kan det rimligtvis ställas krav på att den biståndssökande byter till en mindre kostsam bostad.⁵⁴

---

⁵⁴ Norström & Thunved, Nya sociallagarna, kommentaren till 4 kap 3 §.

Kravet på att byta bostad är främst motiverat vid ett långvarigt biståndsbehov. Handlar det om ett biståndsbehov som bedöms vara under en kortare tidsperiod kan inte lika långtgående krav ställas på den enskilde att medverka till byte av bostad. Ett ytterligare skäl för att ställa krav på bostadsbyte är att bostaden representerar ett ekonomiskt värde, exempelvis en villa eller en bostadsrättslägenhet.

Om den enskilde har svårigheter att hitta en ny bostad skall socialnämnden erbjuda hjälp med detta. Ett bostadsbyte måste givetvis underställas en individuell bedömning och göras med hänsyn till de sociala konsekvenser det kan innebära för familjen, speciellt när det handlar om barnfamiljer. En förutsättning för krav på flyttning är att det finns faktiska möjligheter för den enskilde att få en annan bostad som uppfyller skäliga krav. Den enskilde måste även ges skälig tid att byta bostad.

I en helhetsbedömning skall omständigheter som den enskilde inte kan råda över, exempelvis att det är svårt att sälja bostaden, räknas in. Om den enskilde inte byter bostad trots att det anses rimligt kan biståndet fastställas till ett skäligt belopp utan hänsyn till den faktiska boendekostnaden. En onormalt hög boendekostnad eller ett byte till en dyrare bostad kan i det enskilda fallet betraktas som skäligt om den enskilde inte får tag på en annan bostad eller om det finns särskilda skäl. Det kan handla om medicinska eller sociala skäl, trångboddhet, motsättningar mellan hushållsmedlemmar eller att den enskilde har varit utsatt för brott och till följd av detta måste flytta.⁵⁵

Fallen nedan berör frågan om flytt till en dyrare bostad av olika skäl samt ungdomars rätt att vid uppnående av myndig ålder och efter gymnasiestudiernas slut erhålla ekonomiskt bistånd för att kunna flytta till eller bo kvar i en egen lägenhet. Två fall tar upp frågan om vad som gäller vid ansökan om bistånd från gifta ungdomar under 21 år som fortfarande studerar på gymnasiet. Slutligen behandlas två fall där ekonomiskt bistånd har sökts för extraordinära boenden som inte är giltiga som permanentbostäder.

---

⁵⁵ Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd 2003:5, s 9 f; Norström & Thunved, Nya sociallagarna, kommentaren till 4 kap 3 §.

6.2 Byte av bostad

När det gäller levnadsnivån på bostaden anförs i förarbetena att en högre hyra kan vara mera skälig för en ensamstående medelålders person än för en yngre person. En ung människa som nyligen har flyttat hemifrån måste rimligen kunna godta en lägre boendestandard än en äldre person. En ung person förväntas även få kompletterande stöd från familjen för att tillgodose behovet av möbler och hemutrustning. Därmed är det inte sagt att alla unga skall bedömas ha lika behov; den individuella bedömningen är grundläggande.⁵⁶

Det anses enligt förarbetena rimligt att en biståndssökande som byter till en bostad som innebär ökade boendekostnader eller andra kostnader under pågående bidragstid först samråder med socialtjänsten.⁵⁷ I **RA 2008 ref 21** uttalade dock RegR att socialnämnden, oavsett om bostadsbytet har skett i samråd med nämnden, i varje enskilt fall skall pröva om bostadsbytet har varit nödvändigt för att tillförsäkra den enskilde en skälig levnadsnivå. Därmed kan den enskilde enligt RegR aldrig nekas bistånd till merkostnader för boende enbart av den anledningen att denne innan bostadsbytet inte har rådgjort med socialnämnden. Enligt RegR syftar samrådet till att undvika situationer där den enskilde flyttar till en bostad med en hyreskostnad som socialnämnden inte bedömer som skälig. En andra fråga i målet var huruvida ett bostadsbyte hade varit nödvändig för att tillförsäkra den biståndssökande en skälig levnadsnivå. Makarna S A och Z A beviljades ekonomiskt bistånd för en lägenhet om ett rum och kök på 39 kvm. Utan att först samråda med social- och arbetsmarknadsnämnden i Södertälje kommun flyttade de till en ny lägenhet om två rum och kök på 59 kvm. De hade båda hälsoproblem och var deprimerade. När det gällde frågan huruvida bostadsbytet hade varit nödvändig för att tillförsäkra makarna en skälig levnadsnivå anförde RegR att S A och Z A, som vid tidpunkten för ansökan var 61 respektive 71 år gamla, kunde anses ha varit trångbodda i sin förra lägenhet. Den nya boendekostnaden översteg dock vad som vid denna tid ansågs vara den normala på orten och makarna ansågs därmed inte vara berättigade till försörjningsstöd för hela kostnaden.

I **RA 1994 ref 76** var frågan om ett byte till en större och dyrare lägenhet var nödvändigt för att den enskilde skulle tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Robert N ansökte om

---

⁵⁶ SOU 1999:97, s 237 f.

⁵⁷ Prop 1996/97:124, s 83.

ekonomiskt bistånd hos socialnämnden i Lerums kommun. Hans ansökan avslogs med hänvisning till att han hade en oacceptabelt hög boendekostnad och att bostadsförmedlingen hade erbjudit honom en bostad som han inte accepterade. Robert N bodde tidigare i en lägenhet om två rum och kök i bostadsområdet Hulan i Lerum. På grund av trakasserier från grannar hade han sagt upp sitt hyresavtal och köpt en bostadsrättslägenhet om tre rum och kök i bostadsområdet Stenkullen. Robert N menade att han på grund av de ändrade bostadsförhållandena hade fått behov av ekonomiskt bistånd. Vid tiden för ansökan var Robert N 30 år och ensamstående. Före lägenhetsbytet hade han inkomster som täckte både bostadskostnaderna och kostnaderna för uppehälle. Han var mitt inne i en tvåårig utbildning och kunde under den närmaste framtiden inte räkna med andra inkomster än sitt fortlöpande erhållna utbildningsbidrag. RegR anförde att Robert N inte hade kunnat visa att bytet till den större lägenheten var nödvändigt för att tillförsäkra honom en skälig levnadsnivå. Inte heller tydde någonting i målet på att det hade varit omöjligt för honom att byta till en likvärdig lägenhet på en annan plats inom kommunen. Enligt RegR hade Robert N därmed inte rätt till ekonomiskt bistånd för de högre utgifterna på grund av lägenhetsbytet.

I det första av föregående två fall var ett bostadsbyte till en större bostad nödvändigt för att paret skulle tillförsäkras en skälig levnadsnivå. De hade hälsoproblem och var trångbodda i sin förra bostad. I det senare fallet kunde inte Robert N visa att han var tvungen att flytta just till den dyra lägenheten och inte till en annan billigare lägenhet. Det skäl som Robert N anför utgör enligt RegR inte ett sådant särskilt skäl som krävs för att ett bostadsbyte som innebär höjda boendekostnader skall anses vara skäligt.

6.3 Ungdomars flytt från föräldrahemmet

Det har diskuterats huruvida en ung person som har blivit myndig skall ha rätt till försörjningsstöd för att kunna flytta hemifrån. Det anses emellertid rimligt att föräldrar, som har möjlighet, tar ett visst fortsatt ansvar även efter det att den unge har flyttat. Vid bedömningen bör dock hänsyn tas till risken för att den unge blir beroende av föräldrarna och långsammare utvecklas till en vuxen individ.⁵⁸ Tre fall nedan behandlar denna fråga.

I **RÅ 1997 ref 79 I** ansökte 20-åriga Therese Å om ekonomiskt bistånd till hyreskostnad för eget boende under mars månad. Hon bodde med sina föräldrar och syskon i ett hus på

---

⁵⁸ SOU 1999:97, s 238.

180 kvadratmeter. Vuxennämnden i Ludvika kommun avslag hennes ansökan med hänvisning till att hon inte hade några orimliga hemförhållanden och därmed inte var berättigad till bistånd för egen bostad. Therese Å anförde i besvär till LR att hon hade bott själv under sina gymnasiestudier i tre år. Vidare framhöll hon att hon skulle bli tvungen att dela rum med sin 18-åriga syster och att hon var allergisk mot familjens hund. RegR inhämtade yttrande från Socialstyrelsen som uttalade att bestämmelserna i SoL inte ger uttryck för en generell rätt för den enskilde att vid myndig ålder eller efter avslutade gymnasiestudier erhålla ekonomiskt bistånd. Det är inte rimligt att en ung person som befinner sig i en sådan situation flyttar hemifrån under sådana omständigheter att denne omedelbart blir beroende av försörjningsstöd. Enligt Socialstyrelsen kan det krävas av den unge att denne planerar utflyttningen från föräldrahemmet så att han eller hon kan ta eget ansvar för sin situation. Vidare menade Socialstyrelsen att ett boende i föräldrahemmet kan vara att betrakta som en skälig levnadsnivå för den unge så länge oskäliga sociala konsekvenser inte uppstår. RegR uttalade följande i målet:

Det nu sagda innebär, såvitt avser hemmaboende ungdomar, att de inte har någon ovillkorlig rätt till bistånd i syfte att bereda dem ett eget boende. En rätt till bistånd föreligger först om ett eget boende är nödvändigt för att de skall vara tillförsäkrade en skälig levnadsnivå. De särskilda skäl för bistånd som härvid bör beaktas kan vara exempelvis att familjen är mycket trångbodd eller att svåra personliga motsättningar uppkommit inom familjen.

De förhållanden som Therese Å anförde om familjesituationen och sin allergi kunde enligt RegR inte utgöra sådana särskilda skäl som talade för att hon behövde en egen bostad för att uppnå en skälig levnadsnivå. Hon hade därmed inte rätt till bistånd för bostadsbytet.

I **RA 1997 ref 79 II** ansökte 21-åriga Piia P om bistånd till hyra för juli månad samt för telefon. Socialnämnden i Bromölla kommun avslag hennes ansökan med anledning av att Piia P genom att skaffa en egen lägenhet hade fått större utgifter än hon hade råd med vilket gjorde att hon inom en överskådlig framtid skulle vara beroende av bidrag för sin försörjning. Piia P hade nyligen flyttat till en egen lägenhet efter att ha bott i lägenhet med sin mor. När hon bodde hos sin mor hade hon haft inkomster som översteg tillämplig norm. LR biföll Piia P:s överklagande. I besvär till KamR anförde nämnden att Piia P hade ansökt om bistånd till första hyran och att det vid den ekonomiska prövningen framkom att hon inte skulle ha möjlighet att inom en överskådlig tid klara ett eget boende ekonomiskt. Vidare framhöll nämnden att Piia P aldrig hade varit självförsörjande innan

hon flyttade från föräldrahemmet, och att hon försatte sig i en situation som hon var medveten om att hon inte skulle klara av. KamR ansåg att Piia P hade varit medveten om att hon skulle sakna ekonomisk möjlighet att betala hyran när hon hyrde lägenheten. Inte heller hade Piia P framfört särskilda skäl för det egna boendet. RegR kom fram till att Piia P inte behövde den egna bostaden för att uppnå en skälig levnadsnivå och att hon därmed inte hade rätt till bistånd med anledning av bostadsbytet.

I **RA 1997 ref 79 III** ansökte 19-åriga Maria N om bistånd till eget boende. Vid tidpunkten för ansökan bodde Maria N hos sin mor i en lägenhet om tre rum och kök. Vuxennämnden i Ludvika kommun avslag hennes ansökan på den grunden att behovet fick anses vara tillgodosett i och med boendet hos modern. Maria N fullföljde sin talan till RegR och anförde att relationen mellan henne och modern hade varit ohållbar en längre tid och att hon inte klarade av att bo kvar hos henne då de ständigt var osams. Maria N uppgav att hon av situationen hade fått nervösa besvär, sömnproblem och magkatarr. RegR anförde att Maria N:s uppgifter angående motsättningarna mellan henne och modern samt de hälsoproblem som hon härav hade åsamkats fick anses utgöra särskilda skäl för bistånd med anledning av den ökade bostadskostnaden. Maria N hade därmed behov av en egen bostad för att uppnå en skälig levnadsnivå.

En slutsats av de tre fallen ovan är att det inte finns någon allmän rätt för en ung person som vill flytta hemifrån att få försörjningsstöd. Den enskilde ansvarar för att planera sin ekonomi och ta ansvar för sin situation så att det inte uppstår ett omedelbart behov av bistånd i och med flytten. En rätt till bistånd kan bli aktuell först om ett eget boende är nödvändigt för att den unge skall tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Särskilda skäl kan utgöras av trångboddhet eller svåra personliga motsättningar i familjen. Att tvingas dela rum med ett syskon eller att vara allergisk mot ett djur utgör inte särskilda skäl. I Maria N:s fall har motsättningarna inom familjen gjort att Maria N har fått hälsoproblem, vilket enligt RegR utgör särskilda skäl.

•

I följande två kammarrättsdomar behandlas rätten till bistånd för två flickor under 21 år som fortfarande studerar på gymnasiet, men som har gift sig.

Stadsdelsnämnden i Göteborg beslutade att avslå en ansökan om ekonomiskt bistånd från B J på den grunden att hon fortfarande studerade på gymnasiet och att hennes föräldrar därmed var försörjningsskyldiga för henne, trots att hon hade gift sig. Hon var gift med en man från Bosnien som inte hade uppehållstillstånd i Sverige och som inte kunde försörja henne. B J överklagade till LR och anförde att hennes föräldrar varken ville eller kunde försörja henne längre. Hon bodde ofta hos sin moster och hos kompisar, vilket enligt henne själv var oacceptabelt. LR anförde att B J:s föräldrar inte längre var försörjningsskyldiga gentemot henne då hon hade gift sig; detta trots att hon var 18 år och gick på gymnasiet. Nämnden framhöll i besvär till KamR i Göteborg (**mål nr 6310-04**) att försörjningsplikten för föräldrar till en gymnasiestuderande som har gift sig kvarstår fram till 21 års ålder. KamR uttalade att det inte kunde anses som rimligt att en 18-åring som fortfarande gick på gymnasiet och saknade egna inkomster skulle beviljas bistånd för egen del enbart med anledning av att hon hade gift sig. Den omständigheten att det i första hand var hennes make som skulle försörja henne innebar enligt KamR inte att hennes föräldrars ansvar enligt föräldrabalken (1949:381) hade upphört. B J var således inte berättigad till bistånd.

En ansökan om ekonomiskt bistånd från Nimet G avslogs av stadsdelsnämnden i Göteborg med motiveringen att hennes föräldrar var försörjningspliktiga över henne då hon var gymnasiestuderande och under 21 år. Nimet G överklagade till LR och anförde att hon var gift och bodde tillsammans med sin make. Hennes föräldrar hade ingen möjlighet att försörja henne. Vidare framhöll hon att hennes make var arbetslös och erhöll försörjningsstöd, men att pengarna inte räckte till räkningarna. För att klara sin försörjning hade de tvingats låna pengar. LR gjorde bedömningen att Nimet G:s föräldrars försörjningsplikt hade övergått på maken. Då maken genom det uppburna försörjningsstödet inte hade råd att fullfölja sin försörjningsskyldighet gentemot Nimet G fann LR att deras behov inte kunde tillgodoses på annat sätt än genom bistånd. Nämnden anförde i besvär till KamR i Göteborg (**mål nr 1662-09**) att paret vid tiden för giftermålet kände till att maken inte hade ekonomiska möjligheter att försörja Nimet G. Det hade inte framkommit några skäl till varför hon inte kunde bo kvar i föräldrahemmet. Vidare framhöll nämnden att den enskilde är skyldig att planera sin ekonomi och att inte höja sina levnadsomkostnader under löpande bidragsperiod. KamR hänvisade till mål nr 6310-04 (fallet ovan) och anförde att den enskilde är skyldig att uttömma alla möjligheter

till försörjning genom att ställa berättigade ekonomiska krav på andra, exempelvis make eller föräldrar, innan bistånd kan bli aktuellt. Att maken är den som i första hand har ansvaret för att försörja sin hustru betyder inte att föräldrarna inte längre är försörjningsskyldiga. Nimet G hade därmed inte rätt till bistånd.

Slutsatsen av de båda fallen är att en ungdom, som är under 21 år och som fortfarande går kvar på gymnasiet, inte är berättigad till bistånd enbart av den anledningen att han eller hon har gift sig. Att den enskildes behov inte kan tillgodoses på annat sätt innebär att denne skall ha uttömt alla möjligheter till försörjning som står till buds. Den omständigheten att den unge har gift sig hindrar inte att behovet kan tillgodoses genom föräldrarnas försorg.

6.4 Extraordinära boenden

Följande två fall behandlar situationer då den enskilde är bosatt i en extraordinär bostad som inte godkänns som ett permanentboende.

Det första fallet (**RA 2004 ref 130**) tar upp frågan huruvida en kommun har rätt att vägra en familj bistånd i form av bostad eller försörjningsstöd på grund av att familjen inte har accepterat erbjuden bostad i en annan kommun. Socialnämnden i Nacka kommun beslutade att avslå en ansökan från G W om bistånd i form av extraordinärt boende i hyrda husvagnar på en campingplats. G W, hans fru och deras sju minderåriga barn kom från Afghanistan och hade beviljats permanent uppehållstillstånd i Sverige. Familjen återförenades i Nacka i september 2002 efter att G W själv hade bott i Nacka sedan augusti 2001. Nacka kommun kunde inte tillgodose deras behov av bostad och erbjöd en tillfällig lösning i form av boende i husvagn på campingen. I september 2002 ingick Nacka kommun ett avtal med Sorsele kommun om att Sorsele skulle överta ett introduktionsprogram för familjen innehållande bostad, försörjning i två år, utbildning samt arbetspraktik. Familjen vägrade ta emot erbjudandet om att flytta till Sorsele, bland annat med hänsyn till det kalla klimatet och avståndet till G W:s brors familj. RegR uttalade att det inte finns stöd i SoL för att rätten till bistånd omfattar tillhandahållande av bostad till bostadslösa i allmänhet.⁵⁹ Rätt till bistånd i form av bostad som uppfyller kraven på en skälig levnadsnivå har dock enligt rättspraxis ansetts föreligga när den

---

⁵⁹ Jfr prop 1979/80:1, s 200, 356; prop 2000/01:80, s 92. Regeringsrättens hänvisning.

enskilde är helt bostadslös och har svårigheter att på egen hand få tag på en bostad.⁶⁰ RegR kom fram till att den nyanlända familjen från Afghanistan ”otvivelaktigt [fick] anses ha sådana speciella svårigheter att själv lösa sin bostadssituation” att familjen var berättigad till bistånd i form av tillhandahållande av bostad. Det erbjudna biståndet skulle enligt RegR motsvara kravet på en skälig levnadsnivå för familjen samt utformas och genomföras i samförstånd med familjen. Vidare menade RegR att en socialnämnd inte är förhindrad att erbjuda bistånd i en annan kommun så länge det erbjudna biståndet uppfyller kraven på en skälig levnadsnivå. Det fanns inte något formellt hinder för nämnden i Nacka kommun att erbjuda sekundär kommunplacering i Sorsele kommun; erbjudandet som sådant uppfyllde kravet på en skälig levnadsnivå. Emellertid hade erbjudandet utformats utan hänsyn till familjens vilja att bo kvar i Stockholmsområdet.⁶¹ Vidare uttalade RegR följande:

Av förarbetena till SoL framgår som ovan nämnts att den enskilde inte har någon ovillkorlig rätt till en viss begärd insats och att hänsyn måste tas till vilka resurser som står till buds för socialnämnden. Härav följer emellertid inte att socialnämnden, med bortseende från bestämmelsen om att insatsen skall utformas tillsammans med den enskilde, kan erbjuda enbart en viss insats som nämnden finner lämplig och - om insatsen inte accepteras av den enskilde - därefter vägra allt bistånd. En sådan hantering av biståndsfrågan innebär att den enskilde försätts i en akut tvångssituation, vilket ter sig oförenligt med de grundläggande principerna i SoL[...]. Enligt Regeringsrättens mening saknar en socialnämnd dessutom lagligt stöd för att inte respektera en enskilds klara ställningstagande i en så grundläggande fråga som byte av bostadsort. Oavsett anledningen till att familjen avböjt erbjudandet om placering i Sorsele har vidare socialnämnden i den föreliggande situationen inte kunnat undandra sig att lämna bistånd i någon form[...]. Socialnämndens överklagande skall därför avslås.

Fallet belyser de grundläggande principerna för socialtjänsten om frivillighet och samförstånd. Den enskilde har rätt att själv bestämma var han eller hon vill bo. Någon allmän rättighet för den enskilde att genom bistånd erhålla en bostad finns emellertid inte. Dock kan en enskild som är bostadslös och som på egen hand har svårigheter att skaffa en bostad ha rätt till bistånd i form av en bostad. Vidare kan inte en kommun, i strid med den enskildes vilja, fransäga sig sitt ansvar genom att överlåta det på en annan kommun.

I **RA 2009 ref 4** beslutade arbets- och socialnämnden i Landskrona kommun att avslå en ansökan från H S om ekonomiskt bistånd till kostnader för boende i en kolonistuga med motiveringen att ett koloniboende inte är ett godkänt permanentboende. H S hade under en längre tid bott i kolonistugan tillsammans med sina två döttrar. Hon hade köpt

---

⁶⁰ Jfr RA 1990 ref 119. Regeringsrättens hänvisning.

⁶¹ RegR hänvisade till prop 1979/80:1, s 209 ff, 526; RA 1995 ref 56.

kolonistugan av en arrendator på avbetalning med nyttjanderätt under avbetalningstiden. LR biföll H S:s överklagande. KamR framhöll däremot att boendet inte uppfyllde kraven på en skälig levnadsnivå och att nämnden hade haft rätt att vägra bistånd till kostnader för det valda boendet. RegR anförde att en självklar utgångspunkt vid prövningen av rätten till bistånd för boendekostnader är att den enskilde själv har rätt att bestämma var denne vill bo. I H S:s fall hade inte nämnden uppgivit att boendekostnaderna var onormalt höga. Inte heller var det fråga om något långvarigt biståndsberoende då H S tidigare hade klarat sin försörjning. RegR kom fram till att det förhållandet att H S hade valt ett boende med avsevärt enklare standard än ett normalt boende inte var skäl nog för att neka henne bistånd till kostnader som i och för sig var skäliga. Slutligen anförde RegR följande:

Permanentboende i kolonistugor är i allmänhet inte tillåtet enligt förutsättningarna för upplåtelse av kolonilott. Den som trots detta bor i en kolonistuga måste därför räkna med att detta boende förr eller senare måste upphöra. Ett bostadsbyte blir då nödvändigt. Även om boende i kolonistuga således inte kan ses som någon långsiktig lösning på ett bostadsproblem saknas dock stöd för att låta detta inverka på bedömningen av rätten till försörjningsstöd för boendekostnader under den aktuella tiden om förutsättningarna för rätt till bistånd i övrigt är uppfyllda. H S hade dessutom i vart fall haft rätt till en rimlig övergångstid för att anskaffa annan lämpligare bostad för sig och sina barn. Nämnden hade alltså inte rätt att helt vägra henne försörjningsstöd till boendekostnaden på den grunden att boendet i kolonistugan ansågs otillåtet. En sådan hantering av biståndsfrågan innebär att den enskilde försätts i en akut tvångssituation, vilket ter sig oförenligt med de grundläggande principerna i SoL.

En slutsats av fallet är att den enskilde har rätt att själv bestämma var denne vill bo. Då boendekostnaderna är skäliga och det inte handlar om ett långvarigt bidragsberoende kan inte den enkla standarden på boendet i sig utgöra skäl för att inte bevilja bistånd.

6.5 Sammanfattande kommentar

För att den enskilde biståndssökaren skall vara berättigad till bistånd kan det krävas att denne byter till en mindre kostsam bostad. Kravet på att byta bostad är i första hand motiverat vid ett långvarigt biståndsberoende eller när bostaden har ett betydande ekonomiskt värde. Om den enskilde inte byter bostad trots att det anses som rimligt kan biståndet bestämmas till ett skäligt belopp utan beaktande av den faktiska boendekostnaden.

Att ha en onormalt hög boendekostnad eller att byta till en dyrare bostad kan i det enskilda fallet betraktas som skäligt om den enskilde inte finner någon annan bostad eller vid särskilda skäl. Särskilda skäl kan exempelvis vara medicinska eller sociala skäl,

trångboddhet eller motsättningar mellan hushållsmedlemmar. En högre hyra kan för en ensamstående medelålders person vara mera skälig än för en yngre person.

Unga personer som vill flytta hemifrån har inte någon ovillkorlig rätt att erhålla försörjningsstöd för att klara sin försörjning. Rätt till bistånd kan föreligga först om ett eget boende är nödvändigt för att den unge skall tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Särskilda skäl för att bevilja bistånd i ett sådant fall kan vara exempelvis trångboddhet eller svåra personliga motsättningar inom familjen.

En person under 21 år som fortfarande studerar på gymnasiet är inte berättigad till bistånd enbart på den grunden att han eller hon har gift sig. Den biståndssökande måste uttömma alla möjligheter till försörjning som står till buds, som exempelvis makes eller makas och föräldrars försörjningsskyldighet.

Den enskilde har rätt att själv bestämma var han eller hon vill bo. Någon allmän rätt för den enskilde att erhålla en bostad genom bistånd finns emellertid inte. En enskild som inte har någon bostad och som har svårt att på egen hand få tag på en bostad kan ha rätt till bistånd i form av en bostad. En enkel standard på ett boende kan inte i sig utgöra skäl att vägra försörjningsstöd, under förutsättning att boendekostnaden är skälig och att det inte handlar om ett långvarigt biståndsbehov.

7 Att genomgå behandlings- eller rehabiliteringsinsatser

7.1 Inledning

En person med missbruksproblem har samma rätt till bistånd enligt SoL som övriga personer. För att den enskilde skall vara berättigad till bistånd måste han eller hon efter bästa förmåga försöka bidra till sin försörjning genom att stå till arbetsmarknadens förfogande. Den enskilde måste utnyttja alla möjligheter till egen försörjning som står till buds för att rätten till bistånd skall inträda. Enligt två Regeringsrättsdomar från 1980-talet kan en socialnämnd dock inte ställa som villkor för försörjningsstöd att en person skall

uppvisa drogfrihet eller följa en viss behandlingsplan eller insatser som har rehabiliterande syfte.⁶²

Som tidigare har nämnts är riksnormen vägledande för storleken på försörjningsstödet. Den individuella bedömningen är dock grundläggande. Kostnaderna enligt riksnormen kan enligt socialtjänstlagen beräknas till en lägre eller högre nivå vid särskilda skäl. En sänkning kan motiveras av att den enskilde har kostnader som inte ingår i riksnormen. Förarbetena ger exempel på en missbrukare som använder biståndet till annat än vad det är avsett för.⁶³

Socialnämnden skall enligt 5 kap 9 SoL aktivt bidra till att den enskilde missbrukaren får den hjälp och vård som behövs för att denne skall kunna upphöra med sitt missbruk. Hjälp och vården skall planeras i samförstånd med den enskilde och planen noga följas upp av nämnden. Socialtjänstens insatser för missbrukare skall enligt förarbetena bygga på principerna om frivillighet och självbestämmande.⁶⁴

Den enskilde biståndssökaren har som ovan nämnts ett ansvar för sin och andras sociala situation. Socialtjänsten skall inriktas på att frigöra och utveckla den enskildes resurser för att denne självständigt skall klara sin försörjning. Enligt Regeringen skall det vid längre tids bidragsberoende ställas relevanta krav för att få den enskilde att komma ut i arbetslivet. I en del fall kan det verka meningslöst att ställa som krav på den enskilde att denne på egen hand skall klara sin försörjning. Socialtjänstens målsättning med insatserna kan i sådana fall behöva förändras.

De bestämmelser som infördes i den äldre socialtjänstlagen år 1998 om krav på unga biståndssökande får enligt motivuttalandena ”inte ha karaktären av att människor i sociala nödlägen utnyttjas eller utsätts för krav som inte är relevanta och sakligt grundade på behov av kompetensutveckling. Det är inte meningen att bestämmelsen skall användas för personer som har problem av mer personlig natur, som exempelvis allvarliga missbruksproblem eller andra klart uttalade sociala problem. I dessa fall måste

---

⁶² Se RÅ 83 2:70; RÅ 84 2:86.

⁶³ Prop 1996/97:124, s 170.

⁶⁴ Prop 1996/97:124, s 138.

socialtjänsten först på annat lämpligt sätt hjälpa denne med stöd eller andra vårdinsatser.”⁶⁵

Nedan följer ett flertal fall som tar upp frågan om vilka krav som kan ställas på en missbrukare för att denne skall beviljas ekonomiskt bistånd. I fallen diskuteras de olika verksamheter som den enskilde har underlåtit att delta i och därav fått avslag på sin ansökan om bistånd. I ett av fallen behandlas ett krav på den enskilde att undergå en psykolog- eller läkarundersökning på grund av inlärningssvårigheter. Det är således inte fråga om ett missbruk i detta fall. Dock finns vissa likheter till de övriga fallen i sammanhanget.

7.2 Rehabiliteringsinriktade insatser

I RÅ 2009 ref 103 beslutade socialnämnden i Östersunds kommun att avslå en ansökan från P S om försörjningsstöd med motiveringen att han inte hade följt den uppgjorda planeringen med inriktning på att han skulle bli av med sitt missbruk. P S hade ett mångårigt alkoholmissbruk bakom sig som hindrade honom från att stå till arbetsmarknadens förfogande. Enligt nämndens utredning hade det varit ”mycket liv och drickande” i P S:s lägenhet. P S anförde i besvär till RegR att hans missbruk inte var av den omfattning som nämnden hävdade. Om hans lägenhet, i vilken han bott i drygt sex år, skulle vara ett ”tillhåll” skulle han ha blivit vräkt av hyresvärderna. Nämnden anförde att P S hade erbjudits flera insatser för att bli kvitt sitt missbruk, men att han inte hade tagit emot insatserna och därigenom inte medverkat till att förändra sin situation. I genmäle framhöll P S att han hade varit öppen för behandlingsinsatser, men att dessa inte hade hjälpt honom att bli av med sitt missbruk. RegR anförde att det i lagtext och förarbeten saknas stöd för att ställa som villkor på en missbrukare att han eller hon för att vara berättigad till bistånd skall delta i exempelvis ett visst rehabiliteringsprogram. Ett sådant villkor skulle enligt RegR utgöra en sanktion mot den enskilde, vilket inte kan anses förenligt med SoL. RegR kom fram till att en socialnämnd inte kan vägra en missbrukare försörjningsstöd av det skälet att denne inte deltar eller fullföljer planering eller insatser som syftar till att rehabilitera den enskilde från missbruket. Nämnden hade därmed enligt RegR inte haft fog för att avslå P S:s ansökan om bistånd.

---

⁶⁵ Prop 1996/97:124, s 76 f.

I ett nyligen avgjort mål från HFD (**HFD 3546-10**) bedömdes ett liknande fall. Det var dock inte fråga om missbruk eller rehabilitering utan om kravet på att genomgå psykolog- eller läkarundersökning på grund av inlärningssvårigheter. Suzan A ansökte om ekonomiskt bistånd hos socialnämnden i Lessebo kommun, men fick avslag med hänvisning till att hon inte arbetade för att bli självförsörjande. Hon hade efter åtta år i Sverige fortfarande svårt för att lära sig svenska och för att förstå arbetsuppgifterna på praktikplatser. Socialnämnden hade ställt som krav på Suzan A att hon skulle medverka i en utredning kring huruvida hennes inlärningssvårigheter hade att göra med psykiska besvär och att hon därmed skulle träffa en psykolog. I besvär till LR anförde Suzan A att hon inte kände sig sjuk och att hon besökte Arbetsförmedlingen varje vecka. LR ansåg att socialnämndens krav på Suzan A var befogat och avtog därmed hennes överklagande. KamR hänvisade till RÅ 2009 ref 103 (fallet ovan) och fann att nämnden inte kunde kräva att Suzan A lät sig läkarundersökas eller genomgå utredning av psykolog för att vara berättigad till försörjningsstöd. I HFD uttalades att socialtjänstens beslut om olika insatser för den enskilde skall grundas på principer om frivillighet och samförstånd samt respekt för människors självbestämmande och integritet. När en enskild själv uppger sig ha fysiska, psykiska eller andra personliga problem som hindrar honom eller henne från att bli självförsörjande kan det krävas att denne uppvisar läkarintyg eller genomgår en utredning. En helt annan situation är det då den enskilde inte själv känner sig sjuk och motsätter sig att genomgå läkar- eller psykologundersökning. HFD drog paralleller till att missbrukare inte kan nekats försörjningsstöd på grund av att de inte medverkar till rehabiliteringsåtgärder mot missbruket. Även HFD hänvisade till RÅ 2009 ref 103 och framhöll att socialtjänsten inte kan uppställa andra krav än vad som följer av 4 kap 4-6 §§ SoL vid en prövning av rätten till försörjningsstöd. Slutligen kom HFD fram till att ett krav på att den enskilde biståndssökaren måste medverka i en psykolog- eller läkarundersökning saknar lagstöd.

7.3 Arbetslöshetsinriktade insatser

S L ansökte om ekonomiskt bistånd för juli månad, men stadsdelsnämnden i Stockholms stad avtog hans ansökan. Som grund för avslag anförde nämnden att S L hade uteblivit från Farsta arbetslag den 5 juni samt avbrutit överenskommen planering med försörjningsenheten och därmed fördröjt sina chanser att stå till arbetsmarknadens förfogande. LR gjorde bedömningen att S L hade ett allvarligt missbruksproblem och

anförde att det inte är ”rimligt att ställa alltför höga krav på personer med allvarliga missbruksproblem eftersom de i många fall saknar reella möjligheter att uppfylla kraven”. Att S L inte hade följt överenskommen planering om att delta i Farsta arbetslag ansågs inte vara en grund för avslag. I besvär till KamR i Stockholm (**mål nr 767-07**) anförde nämnden att Farsta arbetslag inte var utformat som en rehabiliteringsåtgärd utan syftade till att ge deltagarna en kompetenshöjande insats och en chans att få pröva sin förmåga i arbetslivet. Vidare framhöll nämnden att ett flertal deltagare vid Farsta arbetslag hade ett missbruk bakom sig och att det därmed krävdes en missbruksfri period om sex månader för att få delta. KamR anförde att utredningen i målet inte gav stöd för att S L:s missbruksproblem var så allvarligt att det inte kunde ställas krav på honom att delta i arbetspraktik för vilken det krävdes att han var nykter. Att det på praktikplatsen fanns ett krav på nykterhet var enligt KamR inte att jämföras med sådana rehabiliterande insatser som socialtjänsten enligt RegR:s praxis inte får kräva att biståndssökande deltar i för att vara berättigade till bistånd. Då S L hade uteblivit från arbetspraktiken ansågs han enligt KamR inte ha stått till arbetsmarknadens förfogande och var därmed inte berättigad till bistånd.

En ansökan från Kerstin Ö om försörjningsstöd för november månad avsågs av socialnämnden i Norrtälje kommun med hänvisning till att hon inte hade varit tillräckligt aktivt arbetssökande då hon inte hade följt överenskommen planering. Kerstin Ö var på grund av alkoholproblem inskriven på beroenderådgivningen Kompassen. Vid ett inskrivningsmöte upprättades en genomförandeplan enligt vilken hon skulle träffa handledare på Kompassen en till två gånger i veckan. Hon uteblev dock från dessa möten. FR anförde att en nämnd inte kan vägra en missbrukare försörjningsstöd på den grunden att denne inte fullföljer planerad rehabilitering. Nämnden överklagade till KamR i Stockholm (**mål nr 2698-10**) och anförde att Kompassen var en kompetenshöjande verksamhet som huvudsakligen var ämnad för arbetslösa klienter. Inskrivningen gjordes i samråd med Kerstin Ö som själv uppgav att hon ville komma ut i arbetslivet. Hon hade genom att vara frånvarande på de planerade mötena försenat sitt inträde på arbetsmarknaden. KamR anförde att de insatser som Kerstin Ö hade uteblivit från hade haft som syfte att hjälpa henne att stå till arbetsmarknadens förfogande och därmed inte hade varit av rehabiliterande karaktär. Inte heller framgick det att Kerstin Ö hade ett

missbruk som hindrade henne från att stå till arbetsmarknadens förfogande. KamR kom fram till att de krav som nämnden hade ställt på Kerstin Ö var godtagbara.

7.4 Sammanfattande kommentar

Det kan inte krävas att den enskilde för att vara berättigad till bistånd deltar i verksamheter som är inriktade på att rehabilitera och behandla ett missbruk. Däremot kan det krävas att den enskilde deltar i arbetsmarknadspolitiska åtgärder som har karaktären av att förbereda den enskilde inför arbetslivet. Kravet på att stå till arbetsmarknadens förfogande är således detsamma för alla, men att genomgå en behandling eller en rehabilitering är inte ett krav för att vara berättigad till bistånd.

Inte heller kan det krävas av en biståndssökande att denne för rätt till bistånd skall genomgå någon form av läkarundersökning mot sin vilja. Om den enskilde uppger att han eller hon är för sjuk för att kunna försörja sig själv kan det krävas ett läkarintyg eller en undersökning, men ett sådant krav kan inte ställas på en enskild som inte själv uppger sig vara sjuk. På den enskilde biståndssökaren kan det inte ställas högre krav än dem som framgår av lagtext och rättspraxis.

8 Slutsats

Målet med uppsatsen har varit att undersöka vilka krav som kan ställas på en person som ansöker om ekonomiskt bistånd. Vidare har syftet med framställningen varit att utreda vilka krav som *inte* kan göras gällande. Genom att studera lagtext och förarbeten samt en mängd rättsfall har jag kommit fram till följande.

Det generella kravet enligt lagtexten är att den enskilde för att vara berättigad till bistånd inte skall kunna få sina behov tillgodosedda på något annat sätt. Det kan därmed ställas som krav på den biståndssökande att han eller hon står till arbetsmarknadens förfogande genom att aktivt söka arbete eller delta i praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet. För att den biståndssökande skall betraktas som aktivt arbetssökande krävs att sökandet är kontinuerligt och inte begränsas till en viss yrkeskategori. För en invandrare som inte behärskar svenska kan det krävas att denne genomgår SFI-undervisning. Om den biståndssökande inte deltar i en kompetenshöjande verksamhet eller SFI måste han eller hon framföra godtagbara skäl. Sådana skäl kan exempelvis vara

sjukdom eller besök hos Arbetsförmedlingen. Av den som studerar kan det krävas att denne i god tid före sommarlovet söker feriearbete. Bistånd till studerande utgår endast om den biståndssökande inte har kunnat finna ett feriearbete, om det handlar om en akut nödsituation eller vid studiehinder på grund av exempelvis sjukdom eller funktionshinder. När det gäller bistånd till makar och sambos kan det krävas att båda individerna står till arbetsmarknadens förfogande för att den ena eller båda skall vara berättigade till bistånd.

Vidare kan det på den som ansöker om bistånd ställas som villkor att han eller hon flyttar till en mindre kostsam bostad för att på så sätt minska sina utgifter. Medicinska eller sociala skäl samt trångboddhet kan utgöra särskilda skäl för att den enskilde kan få bo kvar eller till och med bosätta sig i en mer kostsam bostad. Vidare måste en person som tänker bosätta sig i Sverige planera sin försörjning så att han eller hon inte omedelbart blir beroende av ekonomiskt bistånd. Detsamma gäller hemmavarande ungdomar som vill flytta hemifrån; dessa har ingen ovillkorlig rätt att erhålla bistånd. Den unge kan erhålla bistånd vid särskilda skäl, såsom trångboddhet eller svåra personliga motsättningar inom familjen.

Ett krav som inte kan ställas på den biståndssökande är att denne utför arbete åt kommunen utan avtalsenlig lön och andra förmåner som följer av ett vanligt arbete. Vidare krävs inte att den som uppfyller kravet på att delta i praktik eller kompetenshöjande verksamhet utöver det skall söka arbete. På den som gör en nyansökan ställs inte lika långtgående krav som på den som fortlöpande erhåller bistånd att exempelvis söka ett visst antal jobb eller vara anmäld hos Arbetsförmedlingen. Det krävs emellertid att den enskilde vid en nyansökan inte hade anledning att räkna med att han eller hon skulle förlora sin inkomst. I akuta nödtillfällen då en individs behov inte kan tillgodoses på något annat sätt än genom bistånd ställs inte lika höga krav på att personen i fråga skall ha planerat sin ekonomi genom att exempelvis ha sparat pengar.

Vidare kan det inte ställas som krav att en person mot sin vilja flyttar från sin bostad. Biståndsbedömningen skall ske i samförstånd med den biståndssökande. Om den enskilde inte accepterar socialnämndens bostadslösning kan denne inte enbart av den anledningen nekas bistånd. Inte heller kan den enskilde tvingas att flytta från en extraordinär bostad endast på grund av att bostaden inte utgör ett godkänt permanentboende. Slutligen är det inte ett krav att en missbrukare skall genomgå behandlings- eller rehabiliteringsåtgärder

mot sitt missbruk för att vara berättigad till bistånd. Inte heller kan det ställas som krav att den enskilde mot sin vilja genomgår någon form av läkarundersökning.

Sammanfattningsvis kan det inte ställas andra krav på den biståndssökande än vad som följer av lagtext och rättspraxis.

Att den biståndssökande inte kan tvingas att mot sin vilja byta bostad eller genomgå en behandling har att göra med att socialtjänsten vilar på de grundläggande principerna om frivillighet och självbestämmande. Den enskilde bestämmer själv över sitt liv och sin livsföring i övrigt. Försörjningsstödet skall inte frånta den biståndssökande det egna ansvaret utan uppmuntra till en förändring av livsföringen.

Den som ansöker om försörjningsstöd måste planera sin ekonomi och efter bästa förmåga själv försöka svara för sin försörjning. Försörjningsstödet är subsidiärt i förhållande till alla andra möjligheter genom vilka den enskildes behov kan tillgodoses. Att kraven på den biståndssökande är relativt högt ställda är enligt mig en nödvändighet för att principen om försörjningsstödet skall kunna upprätthållas, speciellt gentemot dem som har en låg inkomst men klarar sin försörjning på egen hand. Eftersom den enskilde inte utför någon motprestation för att erhålla bistånd, utöver kraven på att exempelvis söka arbete eller flytta, kan inte kraven ställas lägre.

Då den enskilde befinner sig i en akut nödsituation är kravet på vad denne skulle ha gjort för att undkomma situationen lägre. Några av rättsfallen visar just hur ett nödtillfälle sänker kraven. Att det finns en möjlighet att erhålla försörjningsstöd i akuta situationer ser jag som oundvikligt, eftersom biståndet är den sista utvägen. Alla andra källor till hjälp skall redan vara uttömda. Vidare är kraven naturligt nog lägre ställda på personer som inte tidigare har uppburit eller fortlöpande uppbär försörjningsstöd. Den som stadigvarande erhåller bistånd känner rimligtvis väl till socialtjänstens villkor på biståndssökande.

Med att försörjningsstödet är behovsprövande menas att den enskildes behov av försörjningsstöd står i fokus vid bedömningen av rätten till bistånd. Om den enskilde har banktillgodohavanden eller egendomar av värde kan denne behöva göra sig av med dessa tillgångar innan försörjningsstöd kan bli aktuellt. Systemet kan verka orättvist. Säg exempelvis att en skötsam person lägger undan pengar varje månad samtidigt som en slösaktig person slösar med sina tillgångar utan att planera för framtiden. Båda två blir

arbetslösa och går till socialnämnden för att få hjälp. Den skötsamma personen måste ta av sina besparingar innan försörjningsstöd blir aktuellt. Den slösaktiga personen har emellertid inga tillgångar, och det slösaktiga levernet betalas därmed av staten genom bistånd. Det finns dock en skyldighet att ansvara för sin situation genom att planera sin ekonomi. Har den enskilde inte tagit ansvar för sin ekonomiska situation kan det vara ett skäl att neka denne bistånd. Ett av rättsfallen ovan handlar om Susanne P som inte har sparat pengar till mat utan istället använt pengarna till att reglera privata skulder. Då hon befann sig i en nödsituation lade RegR inte någon vikt vid orsaken till att hon saknade medel till sin försörjning. Hade det däremot inte handlat om en nödsituation hade bedömningen antagligen blivit annorlunda. Det finns flera andra exempel på att den enskilde har varit tvungen att prioritera rätt för att vara berättigad till bistånd.

Om den biståndssökande inte lever upp till kraven skall det göras en bedömning av huruvida det föreligger särskilda skäl. Uppger exempelvis den enskilde att han eller hon är sjuk kan det krävas att denne uppvisar läkarintyg. Det kan emellertid inte ställas som villkor att den enskilde mot sin vilja skall genomgå en läkarundersökning eller liknande. Detta är ett nyligen uppmärksammat icke-krav som ligger helt i linje med socialtjänstens grundläggande principer om frivillighet och självbestämmande. I ett sådant fall är det inte den enskilde själv som uppger sig vara oförmögen att leva upp till kraven.

Av de krav som har uppmärksamrats i rättspraxis och som har uppdelats på fyra olika kapitel i uppsatsen är det ett som är ett icke-krav. Det kan inte ställas som villkor för försörjningsstöd att den enskilde genomgår behandling eller rehabilitering för att övervinna ett missbruk. Ett sådant krav strider mot Regeringsrättens praxis. Biståndet kan enligt socialtjänstlagen beräknas till en lägre nivå om det är uppenbart att det inte används till vad det är ämnat för. Missbruket är en följd av att den enskilde är beroende av exempelvis alkohol eller narkotika, vilket betyder att delar av biståndet sannolikt används till detta. Den som inte upplever sig vara sjuk kan inte tvingas genomgå en läkarundersökning. En missbrukare bör dock vara skyldig att visa att han eller hon är medveten om att det finns ett problem och vill göra allt för att bli kvitt det. Genom att inte kräva att missbrukaren skall uppvisa drogfrihet och dylikt finns inget incitament till att förändra livssituationen. Emellertid är det svårt att generellt inrätta formella bestämmelser för vad som skall gälla i det enskilda fallet i praktiken. Att ställa högre krav på

missbrukare löser nog dessvärre inte deras problem. Därmed är en lagändring beträffande försörjningsstöd enligt min mening inte angelägen i nuläget.

Uppsatsens syfte har varit att undersöka vad som *kan* krävas av en biståndssökande. Det har därmed inte varit fråga om att undersöka vad som *skall* krävas av denne.

Formuleringen i 4 kap 4 § SoL beskriver just att socialnämnden får begära att den enskilde skall delta i praktik eller kompetenshöjande verksamhet. Denna formulering innebär att landets olika socialnämnder kan ställa sådana krav om de vill, men att de inte är tvungna att göra det. Följden av att kravet är utformat på detta sätt blir att olika socialnämnder kan ställa olika höga krav. I praktiken kan villkoren därmed se helt skilda ut. Socialtjänstlagen är en ramlagstiftning som ger utrymme för kommunerna att anpassa den sociala verksamheten. Det pågår ständigt en spänning mellan statens styrning, den kommunala självstyrelsen och den enskildes rättigheter. För att få en jämnare och mer rättvis fördelning över landets alla kommuner skulle ordet ”får” i paragrafen kunna bytas ut mot ordet ”skall”. Frågan är om det inverkar för mycket i den kommunala självstyrelsen. Å ena sidan måste kommunerna styras från statligt håll och kräva att den biståndssökande deltar i verksamheten. Å andra sidan blir kraven på den biståndssökande högre vilket kanske kan sänka de kommunala kostnaderna. Att det finns ett krav på den biståndssökande är ostridigt; men en ändring i paragrafen skulle förtydliga kravet. För att minska olikheter ser jag det som angeläget att kraven blir lika för hela landet.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Norström Carl & Thunved Anders, *Nya sociallagarna. Med kommentarer, lagar och förordningar*, 24:e upplagan, Norstedts Juridik, <http://www.nj.se/zeteo>, 1 januari 2011

Karnov Internet, Socialtjänstlag (2001:453), <http://juridik.thomsonreuters.se>, 1 juli 2011

Offentligt tryck

SOU 1999:97. Socialtjänst i utveckling

Prop 1979/80:1. Om socialtjänsten

Prop 1996/97:124. Ändring i socialtjänstlagen

Prop 2000/01:80. Ny socialtjänstlag m m

JO 2000/01 s 301

Rättsfall

Regeringsrätten/Högsta förvaltningsdomstolen

RÅ 83 2:70

RÅ 1995 ref 48

RÅ 84 2:86

RÅ 1995 ref 56

RÅ 85 2:1

RÅ 1995 ref 79

RÅ 1987 ref 103

RÅ 1995 ref 88

RÅ 1988 ref 160

RÅ 1995 ref 92

RÅ 1990 ref 119

RÅ 1995 ref 97

RÅ 1994 ref 50

RÅ 1995 not 424

RÅ 1994 ref 76

RÅ 1996 ref 13

RÅ 1996 ref 70

RÅ 2000 not 124

RÅ 1996 ref 99

RÅ 2004 ref 130

RÅ 1997 ref 2

RÅ 2008 ref 21

RÅ 1997 ref 79 I

RÅ 2009 ref 4

RÅ 1997 ref 79 II

RÅ 2009 ref 103

RÅ 1997 ref 79 III

RÅ 2010 ref 42

RÅ 1998 ref 24 I

HFD 5550 -10

RÅ 1998 ref 24 II

HFD 3546-10

Kammarrätterna

Kammarrätten i Göteborg 6324-04

Kammarrätten i Jönköping 2103-06

Kammarrätten i Göteborg 6310-04

Kammarrätten i Jönköping 2590-07

Kammarrätten i Göteborg 6713-07

Kammarrätten i Stockholm 5051-04

Kammarrätten i Göteborg 5870-07

Kammarrätten i Stockholm 767-07

Kammarrätten i Göteborg 3688-08

Kammarrätten i Stockholm 8396-09

Kammarrätten i Göteborg 1662-09

Kammarrätten i Stockholm 2698-10

Kammarrätten i Göteborg 6086-09

Övrigt

Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd 2003:5

Sveriges domstolars hemsida, <http://www.rattsinfosok.dom.se/lagrummet/index.jsp>, 3 september 2011